

Sūdinai Gintaro kelyje ar sūdinų Gintaro kelias?

Eugenijus Jovaiša

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Antikos ir viduramžių kultūros tyrimų skyrius
Saltoniškių g. 58, 08105 Vilnius
El. paštas: ginasjovaisa@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjami II amžiaus romėnų Antikos šaltiniuose minimi „sūdinai“. Klaudijas Ptolemajus savo „Geografijoje“ baltams priskiria gentį – sūdinus – paminėjo du kartus: Europos Sarmatijoje ir Didžiojoje Germanijoje. Pirmųjų geografijs visais laikais buvo mums įprastoje aplinkoje – Mozūrų ežeryno rytinėje erdvėje. Antruosius, Didžiosios Germanijos, sūdinus Ptolemajus „įkurdino“ prie Dunojaus upės. Mūsų mokslininkai apie tai žinojo, tačiau plačiau to ne-tyrinėjo. Straipsnyje, pasirėmus įvairių mokslų duomenimis, nagrinėjama, ar Ptolemajo minimi sūdinai galėjo gyventi jo nurodytoje vietoje, ar yra kultūros sąsajų su Padunojo Antika, su „šiauriniais“ sūdiniais ir kitomis aisčių gentimis.

Reikšminiai žodžiai: Ptolemajus, Gintaro kelias, Sudetai, Karpatai, Morava, Moravos Vartai, Klodzko perėja, Bohemija, Gabretos giria, Vysla, Elbingas, Mozūrų ežerynas, Krivulė, sūdinai, parmaikampai, adrabaikampai, markomanai, kvadai.

Sudinians on the Amber Road or the Amber Road of the Sudinians?

Abstract. The article examines the ‘Sudinians’ mentioned in Roman sources of the 2nd century AD. Claudius Ptolemy, in his *Geography*, referred to this Baltic tribe – the Sudinians – twice in total: once in European Sarmatia, and once in Greater Germania. The location of the former has always been within the familiar environment of the eastern Masurian lake district. The latter, the Sudinians of Greater Germania, were ‘placed’ by Ptolemy near the Danube River. Although Lithuanian scholars have been aware of this, it has not been investigated in depth. Based on data from various disciplines, the article analyses whether the Sudinians mentioned by Ptolemy could have actually lived in the location he indicated, and whether there are cultural connections with the Danubian Antiquity, with the ‘northern’ Sudinians, and with other Aestian tribes.

Keywords: Ptolemy, Amber Road, Sudetes, Carpathians, Morava, Moravian Gate, Klodzko Pass, Bohemia, Gabreta Forest, Vistula, Elbing, Masurian Lake District, Krivule, Sudinians, Parmaikampi, Adrabaikampi, Marcomanni, Quadi.

Įvadas

2013–2014 metais grupė¹ įvairių sričių Lietuvos mokslininkų – archeologai, istorikai, kultūros istorikai, matematikai, geografs, informatikai – tyrinėjo II amžiaus viduriu datuojamą Klaudijo Ptolemajo „Geografiją“. Remdamiesi jo sferinės geometrijos principais, sudarė koordinačių tinklą, išbraižė Didžiosios Germanijos ir Europos Sarmatijos žemėlapius, paskelbė naują jo nurodytų genčių etninės priklausomybės interpretaciją, ieškojo, kurios Sarmatų okeano rytinės pakrantės upės atitinka dabartinės (Jovaiša, 2014, p. 121–163, pav. 5:1–5:16), atkreipė dėmesį į mūsų istoriografijoje žinomą, tačiau primirštą faktą, kad baltams priskiriami sūdinai (Σουδινοί) paminėti du kartus – Didžiojoje Germanijoje ir Europos Sarmatijoje (Jovaiša, 2014, p. 144, pav. 5:11).

„Už išvardytas (tautas) labiau į rytus gyvena (ir vėl) už venedų / po venedais esantys galindai, sūdinai ir stavanai – iki alanų“ (Jovaiša, 2014, p. 134) – taip aprašyti sūdinai, gyvenę Europos Sarmatijoje.

¹ Grupėje buvo E. Jovaiša, D. Alekna, T. Baranauskas, R. Bareikis, A. Česnulevičius, E. Mazėtis, A. Rotmanas.

„Po kamavų / kamavais – chatai ir tubantai, anapus Sudetų kalnų – teuriochaimai, o šiapus – varistai. Paskui Gabretos miškas. Ir po marvingais / marvingų – kurijonai, paskui chaituorai, ir iki Danubijaus upės – parmai-kampai. Po Gabretos miško – markomanai, po kurių / kuriais sudinai ir adrabaikampai – iki Danubijaus upės“ (Jovaiša, 2014, p. 142). Tai – sūdinų prie Dunojaus aprašymas.

Tuometinės žinios leido iškelti prielaidą, kad: „Susiejus rytų ir vakarų galindų lokalizacijas su Didžiąja aisčių migracija ir Gintaro keliu, iškilo mintis apie tai, kad aisčiai (tarp jų greta galindų, matyt, ir sūdinai) kontroliavo ne tik šiaurinį Gintaro kelio galą, bet ir tą pagrindinio kelio iš Lencijos į Vyslos žiotis dalį, kuri buvo prie pat Noriko provincijos“ (Jovaiša, 2014, p. 144, pav. 5:11). Per praėjusį dešimtmetį pasirodė reikšmingų darbų apie Ptolemajo nurodytas Vyslos baseino tautas (Aleksa, 2019, p. 251–271; Aleksa, 2020, p. 67–94), apie sūduvius jotvingius ir jų įvardijimo problemas (Baranauskas, 2023, p. 179–194), apie Dzūkijos / Dainavos ir Suvalkijos / Sūduvos sampratas ir jų raidą (Tumėnas, 2023, p. 347–382). Ypatingo dėmesio nusipelno Dariaus Alekno darbas apie Ptolemajo sūdinus prie Dunojaus ir Vyslos. Išvados, prie kurių prieita tyrinėjant abejus sūdinus Antikos šaltinių, kalbos ir geografijos aspektais, yra naujas žodis ankstyvųjų aisčių istorijoje: „Dar arčiau Dunojaus, šiaurinės Romos imperijos sienos, gyvena ir sūdinai. Plinijaus minimas Nerono laikų raitelis, vadovavęs ekspedicijai į gintaro radimvietes (NH 37, 45), galėjo kliautis kaip tik šių sūdinų pagalba. Tokia padėtis galėjo trukti dar gerą šimtą metų iki Markomanų karų pradžios 166–180 metais“ (Aleksa, 2024, p. 95). Nauji postūmiai sūdinų istorijoje skatina giliau tyrinėti šią temą ir išsiaiškinti sūdinų (sūduvių) indėlį Gintaro kelio istorijoje.

Kazimieras Būga žinojo, kad Ptolemajas du kartus mini sūdinus: „Sūdai. 94. Galindų kaimynus Ptolemajus (miręs 178 m. e. m.) vadina sūdynais (Σουδινοί). Tuo-patim vardu Ptolemajus vadina dar ir kitą, keltiškos kilmės, tautelę, gyvenusią pietinėje Sudetų pakalnėje“ (Būga, 1961, p. 126). Deja, tačiau ši reikšminga Ptolemajo žinia nesulaukė išsamių tyrinėjimų vėlesnių kartų kalbos istorikų, istorikų ir archeologų darbuose. Nėra jų ir Simo Karaliūno baltų kalbų istorijai skirtame veikale (Karaliūnas, 2005; Karaliūnas, 2005a), bet gausu įvairiausių viso pasaulio etimologų požiūrių, kartais trikdančių priešingais aiškinimais ir neįtikėtinomis išvadomis, kurios, būna, padarytos net nekreipiant dėmesio į pirminį šaltinį. Ptolemajo „Geografijos“ graikiškos rašybos „Σουδινοί“ (Soudinoi) etnonimas aptariamas antro tomo 34, 227 ir 313 puslapiuose, tačiau visi etimologiniai samprotavimai skirti tik Europos Sarmatijos, tai yra mūsų erdvės, sūdinams: „Per tūkstantį su viršum metų išsilaikę galindų ir sūduvių vardai nepalieka jokios abejonės, kad Ptolemajo paminėti galindai ir sudinai buvo baltų gentys ir, matyt, priklausė aisčiams“ (Karaliūnas, 2005a, p. 220–221). Tai apie Sarmatijos sūdinus ir nieko – apie Germanijos sūdinus. Tačiau plačiai, pasiremiant įvairiais autoriais, nušviesti sulonai. Pasitelkus baltų *sulavā (sala; užliejama ar prie vandens esanti žemė) sakoma, kad tai galėjo būti baltų gentys, gyvenusios Vyslos žiotyse. Nurodoma, kad „greičiausiai tarpininkaujant gintaro prekeiviams, galėjo patekti į itinerarijus, o iš jų apie jį sužinoti Ptolemajas“ (Karaliūnas, 2005a, p. 314). Pasitelkiamas ir slavų „Žulawy“ autoritetas, nors etnonimas „sūdinai“ žinomas dar prieš kelis šimtmečius iki slavų kalbai pasiekus pasaulio kalbų bendriją. Ir ne tai įdomiausia: visiškai nepaisoma paties Ptolemajo „Geografijos“. Jis juk Europos Sarmatijos Vyslos dešiniojo kranto genčių seką pradeda Vyslos žiotimis ir rikiuoja pietų kryptimi: „O mažesnės Sarmatijos tautos yra prie Vistulos upės už venedų / po venedais gyvenantys gitonai, paskui finai, sulonai, už jų / po jais – frugudionai, paskui, prie Vistulos upės ištakų – avarinai, po jų / po jais ombronai, paskui anartofraktai, burgionai, arsietai, sabokai, paskui, prie Karpatų kalno – pijengitai ir bijesai“ (Jovaiša, 2014, p. 125, pav. 5:6, 5:8). Sulonų įkurdinimas Vyslos žiotyse yra nesupratimas. Tai prikišamai rodo ir Ptolemajo nurodyta genčių seka, kurioje sulonus matome jau netoli Vyslos ištakų.

Savotišką tabu kultūrų sąveikų paieškoms pietų kryptimi bus, regis, palikęs pats Kazimieras Būga. Nepaisant jo paties interpretacijos, kad sūdinai buvo išplitę plačiau, nors jis ir manė, jog antrieji sūdinai yra keltiškos kilmės tautelė, nuostabą kelia faktas, kad Jono Basanavičiaus tyrinėjimus, skirtus kultūriniais ryšiams su pietų kultūromis ir tautomis, galimai lietuvių kilčiai iš „trakų ir prygų“, jis kategoriškai atmetė: „Visa Basanavičiaus studija „Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon“ šiandien neturi jokios verčios. Visas tas darbas, kuriam suvartota daug metų ir sveikatos, nueis per niek. Kad ši studija būtų pasiekus lietuvių bent dar apie 1880–90 metus, tuomet ji, gal, ne vieną lietuvių būtų padariusi patrijotu. Taip aš drįstu spėti iš savęs, kad ir man, kolei aš dar buvau nesusitupėjęs, yra darę malonų įspūdį visi Basanavičiaus, Pietario ir Šliūpo svaichiojimai apie mūsų žiląją senovę“ (Būga, 1961, p. 668). Bet juk ir pats J. Basanavičius, nebūdamas kalbininkas, atsargiai laikėsi savo etimologinių sprendimų

atžvilgu. 1923 m. lapkričio 7 d. laiške Mykolui Biržiškai jis rašė, kad „[S]ilpnąsias mano veikalo puses aš labai gerai pažįstu ir visus netvirtus (etimologinius) išaiškinimus visur klaustukais paženklinau, todėl, man ding, tik neobjektyvus recenzentas galėjo ties visu veikalu savo visą tulžį išlieti“, ir prašė Biržiškos perduoti Būgai „ačiū už taip nemandagią jojo recenziją“ (Lietuvos mokslų akademijos). J. Basanavičiaus mėginimai rasti lietuvių ir trakų-frygų kultūrinius bei kalbinius ryšius matant kalbos, mitologinių motyvų, gyvosios gamtos ir tautosakos panašumus ir jais remiantis siekiant įrodyti bendrą kilmę, paskelbti veikale „Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon“ (Basanavičius, 1921). K. Būgos autoritetas padarė savo: J. Basanavičiaus mintis apie pietinę lietuvių kiltį kalbininkai užmiršo ilgam – iki 1987 metais pasirodžiusios „Lietuvių etnogenezės“ (Volkaitė-Kulikauskienė *ir kt.*, 1987). Juozas Jurginis „Lietuvių kilmės aiškinimų ir tyrimų apžvalgoje“ pristatė J. Basanavičiaus teoriją ir K. Būgos kritiką (Volkaitė-Kulikauskienė *ir kt.*, 1987, p. 14–15). Aleksandras Vanagas apibendrino kalbininkų tyrimų išvadą, kad „<...> baltų bei trakų kalbos niekada neturėjo bendros prokalbės, vadinasi, – ir bendros protėvynės“ (Volkaitė-Kulikauskienė *ir kt.*, 1987, p. 21). Bet ne visi tos išvados laikėsi: 1988 metais Jūratė Laučiūtė, nagrinėdama vieną iš „aisčių“ etimologijos versijų, atkreipė dėmesį, kad šaknis *ais- turi atitikmenų trakų kalboje (pvz., trakų upė Aesius *ir kt.*) (Laučiūtė, 1988, p. 58). Prie J. Basanavičiaus teorinio palikimo grįžtama – pastaraisiais metais pasirodė plati ir reikšminga Vytauto Budvyčio studija „Jonas Basanavičius – trakiškosios lietuvių kilmės teorijos kūrėjas“ (Budvytis, 2021, p. 130–153), kurioje J. Basanavičiaus mintys nelaikomos be „jokios verčios“. Tikrosios Dunojaus sūdinų, anot K. Būgos keltiškų, atsiradimo pietuose aplinkybės ir laikas, kada jie ten atsirado, greičiausiai liktų mįslė, jei nebūtų naujo požiūrio į istorijos tyrimus. Tyrinėjant lietuvių etninės istorijos klausimus, vis labiau stiprėja įsitikinimas, kad kalbininkų etimologiniai nagrinėjimai negali būti sprendžiamoji etninės istorijos jėga. Kaip ir kokio nors kito vieno mokslo. Akivaizdu, kad kelių mokslų sankirta tyrinėjamos problemos atžvilgiu ir visuminis požiūris į istorijos vyksmo harmoniją (vienovę) yra tas kelias, kuriuo reikia žengti tyrinėjant mūsų etninę istoriją apskritai, o atskirai – Gintaro kelio atveju – prasminga būtų į ją pažvelgti geologijos, geografijos, archeologijos, tautosakos, kalbos ir istorijos mokslų akimis. Ko iš šių mokslų galima būtų tikėtis?

Geologija turėtų pagrįsti arba atmesti prielaidą, kad Mozūrų ežyras yra ir buvo gintaro kupinas kraštas. Jei taip – būtų prasminga išsiaiškinti, ar geologinė žvalgyba yra nustačiusi perspektyvias gintaro kasyklų ar rinkimo vietas, kurios, savo ruožtu, padėtų modeliuoti Gintaro kelio vietines atšakas ir galimas priešistorinių laikų gyvenvietes bei laidojimo paminklus šalia jų. Taip galėtų atsirasti vietinių, sūdinų ir galindų, Gintaro kelių tinklo žemėlapis.

Geografijos mokslo indėlis čia išskirtinis: derinant Ptolemajo koordinates su dabartinėmis, tyrinėjant istorinių įvykių aplinką – kalnų masyvus, upes, slėnius ir kalvas, istorinių miestų dabartines vietas – ryškėja aprašytų genčių galima gyvenamoji vieta ir atsiranda galimybė suprasti Ptolemajo laikų pasaulį geografijos požiūriu įvertinus tai, ko negalėjo būti, ir tai, kas galėjo būti.

Archeologinis klausimo aspektas leidžia atpažinti materialinės ir papročių kultūros panašumus. Tai suteikia tikrą pagrindą kalbėti apie dvasinės (per laidojimo papročių bendrumą) ir materialiosios (per prekybinius ir technologinius) kultūros santykius su artima ar tolima aplinka. Nagrinėjant sūdinų indėlį į Gintaro kelio istoriją, kryptį nurodė Ptolemajas – Dunojus, bet siauresnę tiriamąją aplinką nurodys kaip tik geografija, kalbotyra ir ypač archeologija. Lyginamoji medžiaga turėtų atskleisti apčiuopiamus bendrumus ne tik su sūdinų pasauliu, bet ir su likusia II–III amžių aisčių bendrija, ypač su galindais, nes vėlesniais laikais jų etnonimo variacijų randama kaip tik tose, pasak Ptolemajo, sūdinų erdvėse. Tad reikia tikėtis, kad archeologija padės išsiaiškinti, kada ir kokiomis aplinkybėmis galindai galėjo atsirasti tose erdvėse.

Tautosaka – deja, vėlai užrašyta istorinė mūsų atmintis – išlaikė tekstus, kuriuose randame „Dunojų“, „Dunojėlį“, „Vario ar žvalvio tiltus“, kurie gali būti tolimų antikinių laikų genčių ir civilizacijų bendrystės ženklai. Semantinė jų analizė galėtų paaiškinti jų prigimtį, o kartu su archeologijos duomenimis – gal ir jų atsiradimo laiką. Taip atsivertų galimybė mokslinėms užrašytų dainų su minėtais teksta interpretacijoms.

Kalbos istorijoje yra samprotavimų apie sūdinams artimą ir kartu su jais paminėtą vakarinėje Mozūrų ežyro pusėje gyvenusią galindų gentį. Jų pėdsakų ieškoma ir Silezijoje, Sudetų priekalnėse. Archeologinis tyrimo aspektas ir jo rezultatai būtų tas vedlys, kuris aiškiau apibrėžtų perspektyvių kalbinių galindiškų / sūduviškų tyrinėjimų vietas.

Ir, pagaliau, istorija. Ji įgautų naujų faktų parašyti pagrįstą sūdinų Gintaro kelyje ar sūdinų Gintaro kelio istoriją, kuri akumuliuotų visus anksčiau minėtų mokslų tyrimų rezultatus.

1. Geologija

Geologinis klausimo pagrindas čia itin svarbus. Kas buvo sūdinai Gintaro kelio istorijoje? Gintaro kelio tarpininkai ar šeimininkai, valdantys gintaro kasyklas ar ežerų bangų išplaunamas ir tuometinės prekybos mastams tinkamas gintaro sandėlis? Ar yra fizinė gintaro klotų galimybė Mozūrų ežeryne? Geologija kaip tik ir paaiškina, kaip ir kada Mozūrų ežeryno aplinkoje atsirado dideliame verslui tinkamos gintaro kasyklos. „Mėlynoji“² arba gintaringa žemė dabartinės Baltijos aplinkoje susidarė iš seniai išnykusių pušų *Pinus succinifera*³ sakų prieš 40 milijonų metų. Paskutinis, Viurmo, ledynmetis didžiausią savo išplitimo stadiją pasiekė maždaug prieš 19 000 metų ir dabartinis Mozūrų ežerynas buvo visiškai užklotas ledo sluoksniu, kurio storis mūsų kraštuose siekė nuo 1,5 iki 1 kilometro. Ledynas plito į pietryčius, kaip tik Mozūrų ežeryno kryptimi. Iš dabartiniame Sembos pusiasalyje glūdėjusių gintaro klotų buvo išplėsti ir iki ribinių ledyno vietų nunešti didžiuliai gintaro luitai. Ledynui traukiantis, formavosi Mozūrų ežerai ir upės, o prie jų sugulė ledyno suneštas gintaras.

1 pav. Viurmo ledynmečio plėtimosi kryptis ir jo ribos apie 19 000 metų iki mūsų dienų. E. Jovaiša, 2025⁴.

Fig. 1. Direction of the Würm glaciation expansion and its extent around 19,000 years before present. Compiled by E. Jovaiša, 2025.

² Dėkoju doc. dr. Jonui Satkūnui už konsultacijas ir paramą aiškinantis Baltijos gintaro atsiradimo laiką ir Mozūrų gintaro atsiradimo aplinkybes.

³ Naujausi tyrinėjimai kelia ir kitokias hipotezes, pavyzdžiui, kad gintaro šaltinis buvo ne *Pinus Succinifera*, o jam susidarant dalyvavo bent keturi skirtingi komponentai (23, p. 45–47).

⁴ Rengiant žemėlapių naudota: 26, Figure 1. Trečioji iliustracijos linija žymi šias kritines ribas: East Jylland, Frankfurt, Poznań, Orsha, Grūda and Ostaschkov, and also Barents Ice Sheet maximum limit in the very north-east.

Šitų geologinių faktų akivaizdoje nestebina istoriniai šaltiniai, pasakojantys apie gintaro kasyklas ir gintaro radinius Mozūrų ežeryne. Pavyzdžiui, Helvingas (Jerzy Andrzej Helwing, 1666–1748), liuteronų pastorius, gydytojas ir gamtininkas, savo 1717 metais Karaliaučiuje išleistame veikale „Lithographia Angerburgica“ rašo: „Angerburgo ežeras prie Kehl kaimo, ypač link Steinorth (Mamrų) vietovės, kai pučia vakaris (vėjas iš vakarų), kartais išmeta gintaro, kurį gyventojai surenka ir naudoja ne tik smilkymui, bet ir įvairiems meno dirbiniams gaminti bei parduoda čia ir ten.“ „Taip pat Kehl žvejai, ramiu oru, pastebi ežere tarp nendrių plūduriuojančius gintaro gabalėlius, kuriuos jie vadina „plaukiojančiu kriaušiniu akmeniu.“ Kanigove (Kanigow), netoli Nidzicos (Nidzica) gintaras buvo kasamas apie 1660 metus, 1666 metais Bartošicuose ištryško šaltinis, kuris kartu su vandeniu išmesdavo tokį kiekį gintaro, kad to sklypo savininkai praturtėjo – apie tai, remdamasis Helvingu, rašė gamtininkas F. S. Bockas, Karaliaučiaus universiteto profesorius, savo 1783 metų veikale.

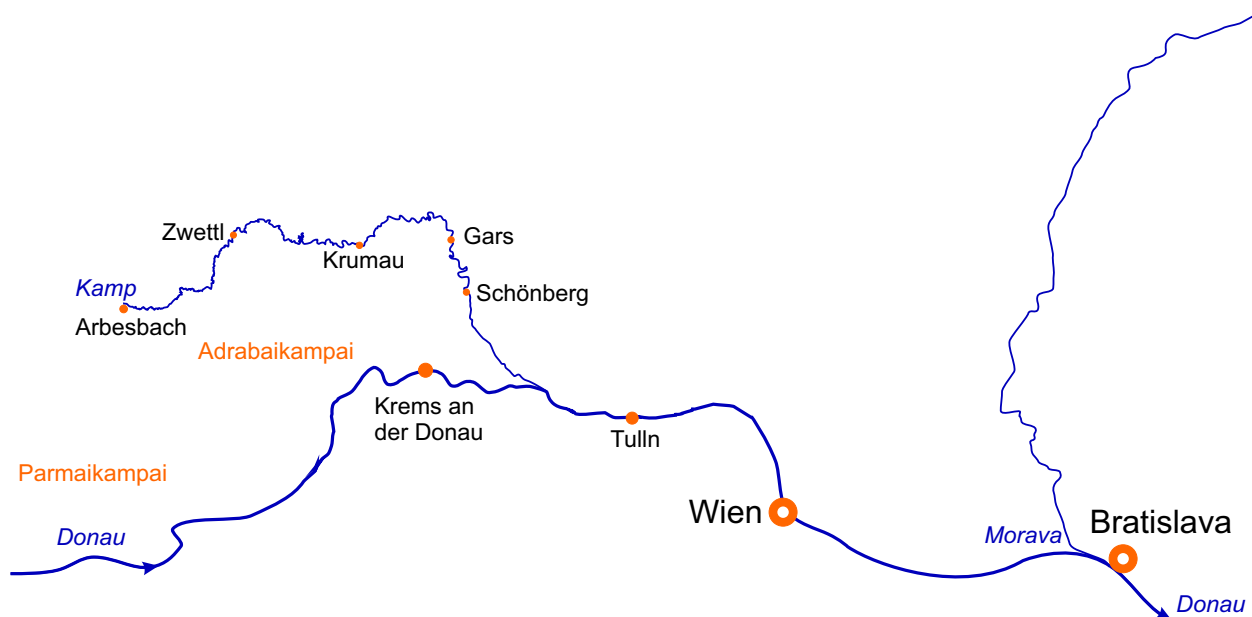
2022 metais Lenkijos geologai išleido veikalą apie Lenkijos mineralus (Brezniński *ir kt.*, 2022). Čia sakoma, kad daugybė gintaro sankaupų dokumentuota neogeno (~23–2,6 mln. m. pr. dabartį) nuosėdose ir pleistocenu (~2,6 mln. ~11 700 m. pr. dabartį) datuojamuose sluoksniuose. Pleistocenas, kaip žinoma, pasižymėjo ledynmečiais ir tarp jų buvusiais atšilimais. Tai buvo didelių klimato svyravimų laikotarpis. Pažymėję, kad gintaro klodų ištyrimo lygis yra nepakankamas, autoriai mato permainas ir skelbia, kad prognozuojami ekonominiai gintaro ištekliai 2020 metų pabaigoje padidėjo 2 034,19 tonos ir sudarė 3 580,84 tonos. Šis reikšmingas prieaugis atsirado dėl naujų išteklių dokumentavimo Liublino vaivadijoje. Per pastaruosius penkerius metus gintaro telkinių skaičius padidėjo daugiau nei dvigubai, o prognozuojami ekonominiai ištekliai išaugo daugiau nei trigubai. Per pastaruosius metus, po 2020 metų, atrasta apie 10 naujų gintaro telkinių, daugiausia Liublino vaivadijoje, Pamaryje bei Vyslos deltoje⁵. Radinių geografija rodo, kad ne tik Viurmo ledynas atnešė gintaro. Ir iki jo buvusieji nešė jį iki ribinių savo stovėjimo vietų. Tai dar kartą patvirtina, kad Mozūrų ežeryne gausybei gintaro išteklių atsirasti buvo visos sąlygos.

2. Geografija

Ptolemajo koordinatės ir jo sferinė geometrija įdavė raktą, kuriuo Christianas Marksas ir kiti (Nüsse *ir kt.*, 2011/2013). perskaičiavo Ptolemajo koordinates į šiuolaikines. Ir tai leidžia Ptolemajo pasaulį „užkloti“ ant mūsų pasaulio koordinatų sistemos ir modeliuoti artimas tiesai Ptolemajo aprašytų tautų gyvenamąsias vietas. Esminis klausimas – kur gyveno Ptolemajo Didžiosios Germanijos sūdinai. Grįžkime prie Ptolemajo aprašymo ir pamatysime, kad turime kelis geografinius atskaitos objektus – Sudetų kalnus, Gabretos mišką, Danubijaus upę ir iš parmaikampų bei adrabaikampų genčių vardų išvestą vardą „Kampas“. „Iš abiejų Ptolemajo minimų vietų sužinome, kad į pietus nuo Sudetų kalnų yra Gabretos giria. Tačiau tarp jų ir Gabretos girios plyti žemės, kuriose gyvena varistai (no varistai). Toliau į pietus, jau už Gabretos girios, gyvena markomanai, sūdinai ir Dunojaus pakrantėje įsikūrę adrabaikampai“ (Aleksna, 2024, p. 82).

Dunojaus sūdinų gyvenamosios vietos paieškas pradėkime nuo Dunojaus, nuo tų Ptolemajo aprašytų genčių, dėl kurių vietų tyrinėtojų yra ne kartą diskutuota ir kurios tarsi aiškesnės. Kampas yra upė, kairysis Dunojaus intakas (žr. 2 pav.). Dabartiniuose žemėlapiuose Kampo vardu galima rasti net tris tėkmes, tai – Didysis Kampas, Mažasis Kampas ir Kampas, kurios sudaro tą pačią upę. Kampas prasideda Austrijos Arbesbacho (Arbesbach) apylinkėse, 30 km į šiaurę nuo Dunojaus, teka į rytus maždaug lygiagrečiai Dunoju, tačiau ties Rosenburgu (Rosenburg) staigiai pasuka į pietus ir netoli Tulno (Tulln) miesto įteka į Dunoją. Tarp Kampo tėkmės ir Dunojaus susidaro maždaug dviejų tūkstančių kvadratinį kilometrų tarpupis, „irėminęs“ adrabaikampų gyvenamąją erdvę. Jeigu tikėtume Ptolemajo informacija, jie tiesiog negalėjo niekur kitur gyventi, tik žemėlapyje apibrėžtose žemėse. Parmaikampai iš to paties aprašymo, kaip ir varistai, dėstomi kitoje eilėje – labiau į vakarus nuo adrabaikampų.

⁵ Nurodomi šie telkiniai: Niedźwiada II – 2 032,80 t; Brzeźnica Leśna – 298,02 t; Niedźwiada Kolonia I – 139,64 t; Górka Lubartowska–Niedźwiada – 98,00 t; Górka Lubartowska IX – 47,97 t; Górka Lubartowska–Leszkowice – 46,15 t; Górka Lubartowska VIII – 7,54 t; Leszkowice I – 4,40 t; Rybakówka – apie 1,03 t; Kąty Rybackie – apie 6,90 tonos.

2 pav. Dunojus, Kampas ir adrabaikampų bei parmaikampų gyvenamos vietos. Parengė E. Jovaiša, 2025.

Fig. 2. The Danube, the Kamp, and the settlement areas of the Adrabaikampi and Parmaikampi. Prepared by E. Jovaiša, 2025.

Markomanų erdvę Ptolemajus apibrėžė buvus žemiau Gabretos girios. Svarstymai, kas yra ta Gabretos giria, tęsiasi iki šiol. Iš jų galima suprasti, kad vieniems tai didžiulė kalnų grandinė, nuo Sudetų kalnų besitęsianti Čekijos–Vokietijos pasieniu iki pat pietinės Bavarijos, kitiems – siaura kalnų dalis pietuose ties Vokietija, Čekija ir Austrija, kuri šiandien vadinama Bohemijos mišku (vok. Böhmerwald, ček. Šumava), o paties Ptolemajo parašyta: „Pietinį Germanijos kraštą apibrėžia vakarinė Danubijaus upės dalis, kurios padėtis yra tokia: Danubijaus upės ištakos – $30^{\circ}/46^{\circ} 50'$; pirmosios iš Germanijos ištekančios upės santaka – $32^{\circ}/47^{\circ} 15'$; iš pietų atitekančios upės, kuri vadinasi Ainas (Αἴνας), santaka – $34^{\circ}/47^{\circ} 20'$; antrosios iš šiaurės atitekančios ir Gabretos miške (ἐπὶ τὴν Γαβρήταν ὕλην) prasidedančios upės santaka – $36^{\circ}/46^{\circ} 40'$; netoli esanti iš šiaurės per Lunos girią (Λοῦναν ὕλην) tekančios upės santaka – $39^{\circ} 20'/47^{\circ} 20'(5)''$ “ (Aleksna, 2024, p. 82–83). Verta atkreipti dėmesį į kai kurias detales. Pirmą, Ptolemajus parašė, kad „antrosios iš šiaurės atitekančios ir Gabretos miške (ἐπὶ τὴν Γαβρήταν ὕλην) prasidedančios upės santaka – $36^{\circ}/46^{\circ} 40'$ “. „Iš šiaurės“ – reikia manyti, kad tai nemenka ir iš toli atitekanti upė. Antra, mėginimas ta upę vadinti Kampą nelabai dera su sąvoka „iš šiaurės“. Juk Ainas (Inas) teka taip, kaip Ptolemajo ir nurodyta – iš pietų, o Kampas, kaip jau kalbėta ir žemėlapyje parodyta, iš šiaurės „krenta“ tik visai netoli įtekėdamas į Dunojų. Trečia, jei Gabretos giria yra toli pietuose, ties Kampu upe, tai kur vieta markomanams gyventi? Jiems tos vietos nebeliko – ten Ptolemajus įkurdino adrabaikampus ir parmaikampus, o markomanus Antikos šaltiniai mini gyvenus Bohemijoje. Jos istorinė teritorija formavosi per amžius, ir Gabretos miške prasidedanti upė galėjo būti Sudetų kalnų aplinkoje ir pradėti Bohemijos vakarus juosiančią kalnų grandinę. Šaltiniai, kuriuos nurodo D. Aleksna (Aleksna, 2024, p. 85, 86, 87, 89, 90, 95), pasakoja, kad I–II amžiuose markomanai gyveno Bohemijoje, tad sunku įsivaizduoti, kad jie galėjo būti įsikūrę tik Šumavos kalnų ar Böhmerwald aplinkoje. Tęsdami Ptolemajo nurodytų genčių gyvenamųjų vietų paiešką šiuolaikiniame Europos žemėlapyje, pradėkime, nustatę parmaikampų ir adrabaikampų gyvenamąsias vietas, nuo Sudetų kalnų. Šveicarų mokslininkų perskaičiuotos Ptolemajo Sudetų kalnų koordinatės žemėlapyje pažymėtos pirmuoju (vakarinė riba) ir antruoju (rytinė riba) skaitmenimis. Jos gana artimos dabartinėms Sudetų kalnų riboms. Trečiuoju ir ketvirtuoju skaitmenimis pažymėti dabartiniai Bohemijos kalnai, arba šių eilučių autoriui priimtinas Ptolemajo duotas vardas „Gabretos giria“ (žr. 3 pav.).

3 pav. Varistų, markomanų, parmaikampų, adrabaikampų ir kvadų gyvenamosios vietos pagal Ptolemajo „Geografiją“: 1–2. Sudetų kalnų vakarinė ir rytinė riba pagal Ch. Markso ir kitų perskaičiuotas Ptolemajo koordinatas; 3–4. Bohemijos kalnų šiaurinė ir pietinė, vakarinė ir rytinė riba; 5–6. Moravos upės ištakos ir žiotys; 7–12. II amžiuje markomanų gyvenamoji teritorija istorinėje Bohemijoje ir jos kraštinės ribos (7. Lobendava, Čekija; 8. Hranice, Čekija; 9. Vyšší Brod, Čekija; 10. Slavonice, Čekija; 11. Černa, Čekija; 12. Orlické hory, Čekija). Parengė E. Jovaiša, 2025.

Fig. 3. The settlement areas of the Varisti, Marcomanni, Parmaicampi, Adrabaicampi, and Quadi according to Ptolemy's Geography: 1–2. Western and eastern boundaries of the Sudetes Mountains based on recalculated Ptolemaic coordinates by Ch. Marx and others; 3–4. Northern and southern, western and eastern boundaries of the Bohemian Mountains; 5–6. The source and mouth of the Morava River; 7–12. The territory inhabited by the Marcomanni in the 2nd century within historical Bohemia and its outer limits (7. Lobendava, Czechia; 8. Hranice, Czechia; 9. Vyšší Brod, Czechia; 10. Slavonice, Czechia; 11. Černa, Czechia; 12. Orlické hory, Czechia). Prepared by E. Jovaiša, 2025.

Moravos upės ištakos ir žiotys pažymėtos skaitmenimis 5 ir 6. Markomanai, kaip matyti, pasirinko tiesiog unikalų vietą – iš visų pusių juos saugo kalnai su negausiomis perėjimais, o pietuose – Dunojus. Nesiimdami nustatyti tikslų II amžiaus markomanų gyvenamų vietų, pasitenkinkime apsibrėžę istorines Bohemijos ribas (pažymėtos skaitmenimis nuo 7 iki 12) ir sakykime, kad markomanai ir jų sąjungininkai čia galėjo būti.

Apsibrėžus adrabaikampų ir markomanų galimas gyvenamąsias vietas šiuolaikiniame žemėlapyje, liko nustatyti mums rūpimų sūdinų gyvenamąją vietą. Ją, kaip matyti 4 paveiksle, pietuose ir rytuose apibrėžia Kampas, Dunojus ir Morava, vakaruose – markomanų gentys, o šiaurėje siauras Sudetų kalnų ruožas. Jei geografiniai samprotavimai turi istorinės tiesos, tai I–III amžiuje sūdinų užimta teritorija buvo ypatinga: atsirėmė į Romos imperiją nuo germanų ginančią liniją (*limes Romanus*) ir jos Dunojaus Gintaro kelio prekybinius vartus ties Vindabona (dab. Viena, Austrija) ir Karnuntu (Carnuntum, dab. Petronell-Carnuntum, Austrija). Tai yra priešais žymiausius Romos imperijos laikų Gintaro kelio pasienio miestus. Įsitikinti, ar taip tikrai galėjo būti, gali padėti kiti Ptolemajo Didžiosios Germanijos sūdinų aplinkoje paminėti vietovardžiai. Vienas iš tokių yra prie pat Dunojaus, žemiau

4 pav. Sūdinų gyvenamoji vieta pagal Ptolemajo „Geografiją“. Vakaruose ją riboja istorinės Bohemijos (markomanų) erdvė, pietuose – Kampas ir Dunojus, rytuose – Moravos baseinas ir už jos gyvenantys kvadai, šiaurėje – Klodzko perėja Sudetų kalnuose. Parengė E. Jovaiša, 2025.

Fig. 4. The settlement area of the Soudinoi according to Ptolemy's Geography. It is bordered in the west by the territory of historical Bohemia (the Marcomanni), in the south by the Kamp and the Danube, in the east by the Morava basin and the Quadi living beyond it, and in the north by the Klodzko Pass in the Sudetes Mountains. Prepared by E. Jovaiša, 2025.

sūdinų nurodytas miestas Mediolanas (Mediolanium) (Jovaiša, 2014, p. 138, 5:7 pav.). Hansas-Jorgas Niuse'ė (Hans-Jörg Nüsse), Christianas Marksas (Christian Marx), Dyteris Lelgemanas (Dieter Lelgemann) savo darbe pateikė E. Šimeko (E. Šimek) ir G. Ch. Hanseno (G. Ch. Hansen) rekonstruotą prekybos kelių žemėlapi (Nüsse *ir kt.*, 2011/2013, p. 129, Abb. 3). Jame matyti, kad Mediolanas yra Žemutinėje Austrijoje, šiauriau Vienos, pakeliui į Feliciją – Gintaro kelio miestą. Tai yra Ptolemajo žinias apie sūdinų aplinkoje buvusį miestą Mediolaną patvirtina šiuolaikiniai mokslininkai ir aiškiai apibrėžia jo buvimo vietą tiesiai priešais Vieną – ten, kur gyveno sūdinai. Vėlgi detalčiau apibrėžti sūdinų gyvenamąsias vietas prie Dunojaus nėra paprastas uždavinys, bet visi anksčiau išdėstyti argumentai nurodo, kad jie gyveno vakarinėje Moravijoje, kuri ribojosi su Vindabona ir Karnuntu.

Vindabona, ypač Karnuntas, yra pripažinti Gintaro prekybos miestai. Į juos ir dar į Lentiją (Lentia, dab. Linz, Austrija) ir Akvinką (Aquincum, dab. Budapeštas, Vengrija) vedė Gintaro keliai iš gintaringų Baltijos jūros pakrančių. Daugiametė įvairių kraštų tyrinėtojų išvada sako, kad bene svarbiausias kelias iš aisčių (vakarų baltų) vedė į Karnuntą, buvusį netoli Moravos žiočių, Vakarų Moravijos ir Panonijos pasienyje. Iš čia vokiečių tyrinėtojai veda ir vadinamuosius Gintaro kelio miestus, kurie nustatyti remiantis Ptolemajo duomenimis ir šiuolaikiniais istoriniais bei archeologiniais tyrinėjimais. Tad jais remdamiesi nutieskime Gintaro kelią iš Baltijos Aistmarių iki Karnunto (žr. 5 pav.). Tryliktuoju skaitmeniu pažymėtas kelias eina nuo Palmininkų Sembos pusiasalio šiaurės vakaruose, bet Romos pirklių kelias, persikėlus per Dunojų, vedė į Arsikvą, Eburoduną, Pa-

rieną, Brno. Paskutinis Gintaro kelio miestas netolimoje Dunojaus aplinkoje buvo Felicija arba Vyškovas. Kaip dabar galima suprasti, Felicija buvo svarbi kryžkelė Gintaro kelių sistemoje. Sudetų ir Karpatų kalnų ypatumai diktavo savo sąlygas ir kelius į šiaurę bei šiaurės rytus atvėrė dviejose perėjose. Pirmoji – vadinamoji Klodzko (Kloddz, Lenkija) – perėja Sudetų kalnų aplinkoje vedė į Aistmarių pietinę pakrantę per Kališą (Calisia, Kalisz), Askaukalį (Ascaucalis, Bydgoszcz arba Osielsko) iki Elbingo įlankos Aistmarėse.

Kelionės upių tinklais ir apskritai vandeniu tais laikais buvo ir pigesnės, ir saugesnės, bet nuo Klodzko perėjos šiaurinio krašto tarsi nesimato patogios, į Aistmares plukdančios, upių sistemos. Žvelgiant į upių tinklą, matyti, kad Gintaro kelio pusiaukelėje yra Kališas (Calisia), per kurį teka upė Proсна, Vartos intakas. Prosnos ištakos yra apie 140 kilometrų nuo Klodzko miesto ir vargu ar Gintaro kelio pirkliai būtų keliaavę į netinkamą pusę plukdančia upe. Kitos, aplink Kališą esančios, upės taip pat nesudarė reikiamos upių sistemos. Nuo Kališo iki vandeningosios Vyslos mažiausias nuotolis yra apie 120 kilometrų. Dar vienas Gintaro kelio miestas, paskutinis iki Elbingo, yra Askaukalis arba Osielskas. Netoli jo teka Vysla, bet ir ji yra už 8 kilometrų. Nepanašu, kad keliautojams upe būtų patogų pastogės ir maisto ieškoti taip toli.

Felicijos kryžkelė atvėrė dar vieną, unikalų, Gintaro kelią Vyslos upe. Nuo Felicijos keliaujant į šiaurės rytus atsiveria vadinamieji Moravos Vartai. Jie yra tarp dviejų kalnynų – Sudetų ir Karpatų. Vakariniėje pusėje yra Jeseníkų (čėk. Jeseníky) kalnai, kurie yra Rytų Sudetų dalis. Kitoje perėjose pusėje yra Beskidų kalnai – Karpatų kalnų dalis. Perėjose aplinkoje savo pradžią gauna Odra, jos apylinkėse teka Bečvos upė, o visos perėjose ilgis nuo Pršerovo (Přerov) iki Ostravos yra apie 70 kilometrų. Moravos Vartai iš tiesų yra legendiniai: nuo seniausių laikų ši perėja buvo svarbiausias karavanų ir kariuomenių kelias.

Ostravos apylinkių šiauriniame perėjose krašte atsiveria vadinamasis Vyslos slėnis, o iki pačios Vyslos nuo šiaurinių Moravos Vartų rytų kryptimi yra tik 37 kilometrai. Kol iš Karnunto pajudėję Romos pirkliai galėjo pasiekti vandeningąją Vyslą ir ja keliauti, reikėjo įveikti palyginti nedidelį nuotolį tankiai apgyvendintomis vietovėmis: nuo Karnunto iki Felicijos buvo apie 130 kilometrų, Moravos Vartai tęsėsi 70 kilometrų ir iki Vyslos dar buvo 37 kilometrai. Visa ši kelionė vyko per sūdinų žemes prie Dunojaus ir, greičiausiai, pirkliai naudojosi sūdinų palydovų, kaip sako D. Alekna, paslaugomis. Bet štai Klodzko ir Moravos Vartų perėjas supo markomanų ir kvadų gentys. Ir čia jau reikėjo tam tikrų komercinių ir politinių susitarimų. Gintaro kelių tyrinėtojas Ježis Vielowiejskis (Jerzy Wielowiejski) savo žemėlapyje yra nurodęs atskirą, į galindus vedusį, Gintaro kelią. Jo manymu, jis prasidėjęs Karpatų kalnų, bet ne Moravos Vartų perėjoje, kirto Dniestrą ir vedė į Pripetės aukštupį ir Bugą link Mozūrų ežeryno (Wielowiejski, 1980, mapa 2). Šiame Gintaro kelių žemėlapyje nėra Vyslos Gintaro kelio, o Vysla, jo manymu, keliauta tik iki dabartinės Varšuvos, o toliau jau prasidėjęs sausumo kelias. Vis dėlto Vysla yra tokia svarbi, kad verta atidžiau pažvelgti į jos tėkmę ir teikiamas galimybes. Vyslos ištakos prasideda Pietų Lenkijoje, Beskiduose, ant Barania Góra kalno šiaurinių šlaitų. Pagrindiniai ištakų šaltiniai yra du upeliai: Juodoji Vyslėlė (Czarna Wisłka) – pradžia maždaug 1107 m aukštyje virš jūros lygio, ir Baltoji Vyslėlė (Biała Wisłka) – pradžia apie 1080 m aukštyje. Šie du upeliai susilieja ir sudaro Mažąją Vyslą (Małą Wisłę), kuri vėliau tampa pagrindine Vyslos upe. Pačios Vyslos ištakos yra 1065 m aukštyje netoli Vyslos (Wisła) miestelio, esančio Silezijoje, Pietų Lenkijoje. Vyslos tėkmės kryptis į Baltijos jūrą sudarė nuostabias sąlygas pasiekti pačius Palmininkus Sembos šiaurės vakaruose (žr. 6 pav.). Ties Baltąja Kalva (Biała Góra) Vysla skyla į dvi šakas – Tingiąją (Lenivka / Leniwka), kurį Vyslą atveda į Baltijos jūrą, ir Nogatę (Nogat), kuri atveda į Aistmares visai netoli Elbingo įlankos. Iš čia visos aisčių pasaulio gintaro prekyvietės buvo lengvai pasiekiamos. Vandens kelias buvo gana greitas ir, reikia manyti, saugesnis nei braunantis per miškingą kraštą. Vyslos tėkmės greitį atskiruose jos ruožuose iliustruoja lentelė, iš kurios matyti, kad nuotolį nuo Moravos Vartų apylinkių iki Aistmarių kranto (apie 1100 kilometrų) galima įveikti maždaug per 22,7 dienos. Tačiau tai tik pliki skaičiai. Gyvenimo tikrovė kitokia – daugybė įvairiausių aplinkybių (gamtinės sąlygos, nuovargis, pavojai ir dar kiti nežinomi veiksniai) stabdė keliautojus, tačiau Aistmares per gerą mėnesį, o gal ir dar daugiau buvo galima pasiekti.

1 lentelė. Vyslos tėkmės greitis atskiruose ruožuose. Parengė E. Jovaiša, 2025.

Table 1. Flow velocity of the Vistula in different sections. Prepared by E. Jovaiša, 2025.

Atkarpa	Ilgis (km)	Greitis (m/s)	Greitis (km/h)	Apytikslis įveikimo laikas
Ištakos–Sandomiežas	386	0,8	2,9	~5,5 dienos
Sandomiežas–Varšuva	274	0,6	2,2	~5,2 dienos
Varšuva–Torunė	220	0,5	1,8	~5,1 dienos
Torunė–Tčėvas	167	0,4	1,4	~5,0 dienos
Tčėvas–Nogatės žiotys	50	0,3	1,1	~1,9 dienos

Iš viso 1097 kilometrai per ~22,7 dienos.

Svarbus ir mūsų literatūroje plačiau neaptartas klausimas, kokias kelionės vandeniui priemonės naudojo Gintaro kelio pirkliai. Lagūnose ar kitur archeologų randami luotai tokioms kelionėms akivaizdžiai netiko. Netiko ir laivai dėl gilių savo gramzdų ir kitų mažoms erdvėms nepritaikytų savybių. Kelionei Vysla reikėjo galingo, patikimo, patvaraus ir kartu vikraus, nevirstančio ir daug išlaikančio laivo. Juo galėjo būti didelis plaustas. I–III amžių aisčių meistrybės galimybės buvo nemenkos – mokėta surišti medžius, gręžti, daryti jungiamuosius medinius pleištus, kurie plaustą sujungdavo „mirtinai“, geriau nei geležinės vynos⁶. Jis turėjo būti maždaug trylikos metrų ilgio ir 5–6 metrų pločio. Galuose padaryti trikampio pavidalo „pleištai“, bortai pakelti per du ar tris rąstus. Abiejuose plausto galuose buvo vairuojamieji irklai, o šonuose stovintieji ilgomis kartimis jį plukdė. Tokio plausto manevringumas yra akivaizdus: sutikus plaustą sukančias kliūtis, šis pasisukdavo kitu galu ir tęsdavo savo kelionę. Tokio plausto keliamoji galia yra didelė – maždaug 8 tonos, ant jo išsitemk ir pasiūręs žmonės, žirgams bei prekėms. Žirgai čia ypač svarbūs ir jų reikėjo daug, nes grįžti prieš Vyslos tėkmę vargu ar kas būtų ryžęsis. Yra mažų ir ištvermingų žirgų, sveriančių 380–420 kilogramų. Net ir dešimt tokių paėmus, plausto galių pakanka. Kelias atgal vedė sausuma, ir tas sausumos kelias greičiausiai buvo aprašytasis kelias per Klodzko perėją. Tai tiesiausias kelias nuo Aistmarių iki Karnunto. Galimas dalykas, kad šie du keliai – per Klodzko perėją ir Moravos Vartus – yra tas pats ratu einantis kelias: į vieną pusę vandeniui, į kitą – sausumai.

Jeigu sūdinai naudojosi Vyslos keliu, jie turėjo pakankamai būdų pasiekti savo žemes vietiniu nuo Aistmarių į rytus vedančiu upių, upelių ir ežerų tinklu ar išlipti sutartoje vietoje ir su papildoma gentainių palyda grįžti į sūdinų pasaulio centrą Krivūlėje, kurios vardas kelią didelį susidomėjimą.

Viso pasaulio baltistai žino garsų II–V amžių sūdinų kapinyną Šveicarijoje (Szwajcaria, Lenkija), kuri yra prie Suvalkų. Jo radiniai stebino ir tebestebina tyrinėtojus. Išsamiau tyrinėjant sūdinų indėlių į Romos imperijos laikotarpio Gintaro kelią, natūraliai iškilo nesuderinama priešprieša: iš vienos pusės baltiška sūdinų kapinyno medžiaga ir prigimtinės sūdinų žemės, iš kitos pusės – nieko bendro su baltistika neturintis vietovės vardas. Kreipiausi pagalbos į Lietuvių kalbos instituto vardynininkus⁷, šie – paprašę kolegų lenkų pagalbos ir atėjo ilgai lauktas atsakymas: „Szwajcaria įkurta *Krzywulka* (dabar Krzywólka) kaimo žemėse ir taip pavadinta 1859 metais. 1981 m. kaimas prijungtas prie Suvalkų ir nuo to laiko Szwajcaria yra Suvalkų miesto dalis.“

Toliau gilinantis į Krzywólką, atsivėrė žinoma baltiška žodžio prigimtis ir reikšmė. Krivūlė – tai baltų kultūros terminas, žymintis susirinkimui ar sueigai šaukti naudotą lazda ar ženklą, dažniausiai iš medžio, labai kreivą. Istoriškai ji buvo naudojama perduoti žinią apie šaukiamą sueigą arba susirinkimą kaimuose, bendruomenėse ar net aukštesnio lygmens politiniuose vienetuose. Krivūlė buvo teisės ir savivaldos priemonė, o jos perdavimas buvo įsakmus ženklas, kad privaloma dalyvauti.

⁶ Dėkoju senųjų aisčių laivų – kurėnų ir vytinių – statytojui Vaidotui Bliūdžiui ir inžinieriui Tadiui Sugintui už konsultacijas šiuo klausimu.

⁷ Dėkoju dr. Albinai Aukšoriūtei už rūpestį aiškinantis kapinyno vardo prigimtį.

5 pav. Gintaro kelias per Kłodzko perėją: 1–2. Sudetų kalnų vakarinė (Schwarzenbach am Wald apylinkės, Vokietija, 50.26666, 11.65) ir rytinė (netoli Šternberko, Šternberk, Čekija, 49.61666, 17.5) riba pagal Christiano Markso ir kitų perskaičiuotas Ptolemajo koordinatas. 3–4. Bohemijos kalnai: 3:1. šiaurinė riba netoli Dečyno (Děčín, Čekija, 50.833, 14.2); 3:2. pietinė riba netoli Litomeržicės (Litoměřice, Čekija, 50.416, 14.1); 4:1. vakarinė riba netoli Vernežicės (Verneřice, Čekija, 50.65, 13.950); 4:2. rytinė riba netoli Lovosicų ir Tržebenicės (Lovosice / Třebenice, Čekija, 50.483, 14.5). 5–6. Moravos upės tėkmė: 5. ištakos netoli Kralickio Sněžniko kalno (Králický Sněžník, Čekija, 50.2075, 16.8453); 6. žiotys santakoje su Dunoju ties Devynu (Devín, Bratislavos priemiestis, Slovakija). 7–12. Galbūt II amžiuje markomanų gyventa teritorija Bohemijoje ir jos istorinės ribos: 7. Lobendava, Čekija, 51.01947, 14.31424; 8. Hranice, Čekija, 50.3046, 12.17579; 9. Vyšší Brod, Čekija, 48.61598, 14.31181; 10. Slavonicės, Slavonice, Čekija, 48.99753, 15.35153; 11. Černa Hora, Černá Hora, Čekija, 49.4136, 16.5814; 12. Orlicės kalnai, Orlické hory, Čekija, 50.25181, 16.42333. 13. Gintaro kelias iš Karnunto į Elbingą per Kłodzko perėją Sudetų kalnuose: 13.1. Karnuntas (dab. Petronell-Carnuntum, Austrija; 48.1129, 16.86507); 13.2. Arsikva (Arsiqua, Austrija, tarp Mistelbacho ir Hohenau an der March; 48.567 16.575); 13.3. Eburodunumas (Eburodunum, Oberleiserberg, Austrija; 48.5889 16.3281); 13.4. Pariena (Parienna, šiauriau Breclavo, Čekija, netoli Moravos upės; 48.758 16.882); 13.5. Brno (Brno, Čekija; 49.19506, 16.60683); 13.6. Felicija (Felicija prie Vyškovo, Pietų Moravija, Čekija; 49.2772 16.9986); 13.7. Kłodzkas (Kłodzk, Lenkija; 50.43456, 16.66139); 13.8. Kališas (Calisia, Kalisz, Lenkija; 51.7611 18.0913); 13.9. Askaukalis (Ascaucalis, Bydgoszcz arba Osielsko, Lenkija; 53.15 18.1); 13.10. Elbingas (Elbląg, Lenkija; 54.15606, 19.40448); 13.11. Palmininkai (Янтгарный, Rusija; 54.87518 19.93948). Parengė E. Jovaiša, 2025.

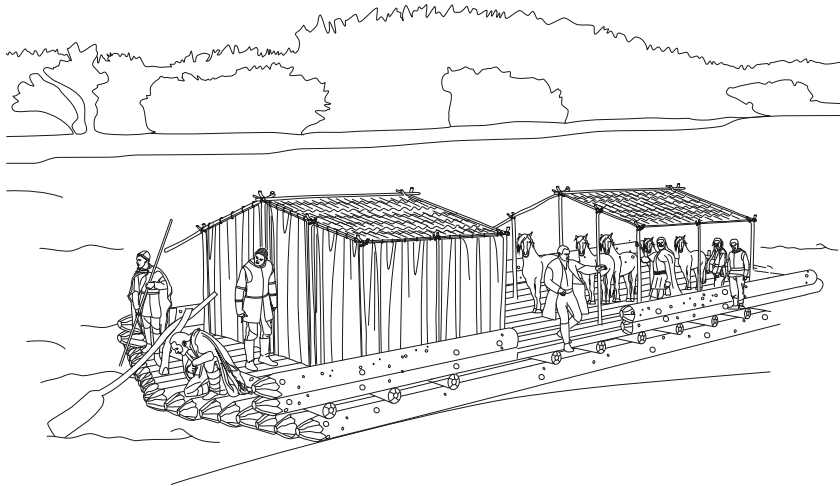
Fig. 5. The Amber Road via the Kłodzko Pass: 1–2. The western (Schwarzenbach am Wald area, Germany, 50.26666, 11.65) and eastern boundaries (near Šternberk, Czechia, 49.61666, 17.5) of the Sudetes Mountains based on recalculated Ptolemaic coordinates by Christian Marx and others; 3–4. The Bohemian Mountains: 3:1. Northern boundary near Děčín (Děčín, Czechia, 50.833, 14.2); 3:2. Southern boundary near Litoměřice (Litoměřice, Czechia, 50.416, 14.1); 4:1. Western boundary near Verneřice (Verneřice, Czechia, 50.65, 13.950); 4:2. Eastern boundary near Lovosice and Třebenice (Lovosice/Třebenice, Czechia, 50.483, 14.5); 5–6. The Morava River: Source near Králický Sněžník (Králický Sněžník, Czechia, 50.2075, 16.8453); Mouth at its confluence with the Danube near Devín (Devín, a suburb of Bratislava, Slovakia); 7–12. The area possibly inhabited by the Marcomanni in the 2nd century AD within Bohemia and its historical borders: 7. Lobendava, Czechia, 51.01947, 14.31424; 8. Hranice, Czechia, 50.3046, 12.17579; 9. Vyšší Brod, Czechia, 48.61598, 14.31181; 10. Slavonice, Czechia, 48.99753, 15.35153; 11. Černá Hora, Czechia, 49.4136, 16.5814; 12. Orlické hory (Orlice Mountains), Czechia, 50.25181, 16.42333; 13. The Amber Road from Carnuntum to Elbląg via the Kłodzko Pass in the Sudetes Mountains: 13.1. Carnuntum (modern Petronell-Carnuntum, Austria; 48.1129, 16.86507); 13.2. Arsiqua (Arsiqua, Austria, between Mistelbach and Hohenau an der March; 48.567, 16.575); 13.3. Eburodunum (Oberleiserberg, Austria; 48.5889, 16.3281); 13.4. Parienna (north of Břeclav, Czechia, near the Morava River; 48.758, 16.882); 13.5. Brno (Brno, Czechia; 49.19506, 16.60683); 13.6. Felicia (near Vyškov, South Moravia, Czechia; 49.2772, 16.9986); 13.7. Kłodzko (Kłodzko, Poland; 50.43456, 16.66139); 13.8. Calisia (Kalisz, Poland; 51.7611, 18.0913); 13.9. Ascaucalis (Bydgoszcz or Osielsko, Poland; 53.15, 18.1); 13.10. Elbląg (Elbląg, Poland; 54.15606, 19.40448); 13.11. Palmnicken (Янтгарный, Russia; 54.87518, 19.93948). Prepared by E. Jovaiša, 2025.

6 pav. Vyslos Gintaro kelias per Moravos Vartus: 14.1. Karnuntas (dab. Petronell-Carnuntum, Austrija; 48.1129, 16.86507); 14.2. Arsikva (Arsiqua, Austrija, tarp Mistelbacho ir Hohenau an der March; 48.567 16.575); 14.3. Eburodunumas (Eburodunum, Oberleiserberg, Austrija; 48.5889 16.3281); 14.4. Pariena (Parienna, šiauriau Breclavo, Čekija, netoli Moravos upės; 48.758 16.882); 14.5. Brno (Brno, Čekija; 49.19506, 16.60683); 14.6. Felicija (Felicija prie Vyškovo, Pietų Moravija, Čekija; 49.2772 16.9986). Moravos vartai: 14.7. pietinė pradžia netoli Hranice ir Přerovo, ties Bečvos upe (koordinatės ~49.400, 17.500); 14.8. šiaurinis išėjimas netoli Ostravos, prie Odros upės ištakų (koordinatės ~49.900, 18.250); 14.9. Askaucalis (Ascaucalis, Bydgoszcz arba Osielsko, Lenkija; 53.15 18.1); 14.10. Elbingas (Elbląg, Lenkija; 54.15606, 19.40448); 14.11. Palmininkai (Янтарный, Rusija; 54.87518 19.93948); 14.12. Vyslos Nogatės (Nogat) atsišakojimas į Aistmares; 14.13. Tingiosios Vyslos (Lenivkos / Leniwka) atsišakojimas į Baltijos jūrą. 15. Galimas sūdinų sausumos kelias. 16. Mozūrų ežero ribos: 16.1. šiaurėje Geldapė (Gołdap, 54.3, 22.3); 16.2. šiaurės rytuose Suvalkai (Suwałki, 54.1, 22.93333); 16.3. rytuose Elkas (Elk, 53.8, 22.35); 16.4. pietryčiuose Pišas (Pisz, 53.61666, 21.8); 16.5. pietuose Ščytas (Szczytno, 53.56666, 20.98333); 16.6. pietvakariuose Nidzica (Nidzica, 53.36666, 20.41666); 16.7. vakaruose Ostruda (Ostróda, 53.7, 19.96666); 16.8. šiaurės vakaruose Barštynas (Bartoszyce, 54.25, 20.8). 17. Sūdinų gyventa erdvė II–IV amžiuose pagal Užnemunės paminklus: 17.1. Bakšiai (Bakšiškiai), Alytaus r., IV–V a.; 17.2. Delnica, Lazdijų r., Šeštokų apyl., 1938, J. Puzinas, III–IV a.; 17.3. Dzirmiškės, Alytaus r. 1983, 1988, 1989, E. Svetikas, III–IV a.; 17.4. Luksnėnai, Alytaus r., 1959, H. Lizdenis, IV–V a.; 17.5. Mikytai, Šakių r., 1967, O. Kuncienė, III–IV a.; 17.6. Pažarstis, Prienų r., 1880; 1967; 1975; 1976, A. Budzinskis, J. Antanavičius, M. Michelbertas, I–II a.; 17.7. Radastai (Aleknony), Alytaus r., 1970; 1983, H. Lizdenis, E. Svetikas, IV a.; 17.8. Rudamina, Lazdijų r., IV a.; 17.9. Seiliūnai, Lazdijų r., 1957, P. Kulikauskas, III–V a. Parengė E. Jovaiša, 2025.

Fig. 6. The Vistula Amber Route via the Moravian Gate: 14.1. Carnuntum (modern Petronell-Carnuntum, Austria; 48.1129, 16.86507); 14.2. Arsiqua (Austria, between Mistelbach and Hohenau an der March; 48.567, 16.575); 14.3. Eburodunum (Oberleiserberg, Austria; 48.5889, 16.3281); 14.4. Parienna (north of Břeclav, Czechia, near the Morava River; 48.758, 16.882); 14.5. Brno (Brno, Czechia; 49.19506, 16.60683); 14.6. Felicia (near Vyškov, South Moravia, Czechia; 49.2772, 16.9986). Moravian Gate: 14.7. Southern entrance near Hranice and Přerov, by the Bečva River (~49.400, 17.500); 14.8. Northern exit near Ostrava, by the upper Odra River (~49.900, 18.250); 14.9. Ascaucalis (Bydgoszcz or Osielsko, Poland; 53.15, 18.1); 14.10. Elbląg (Elbląg, Poland; 54.15606, 19.40448); 14.11. Palmnickien (Янтарный, Russia; 54.87518, 19.93948); 14.12. The Nogat tributary branching into the Vistula Lagoon (Aistmares); 14.13. The Lenivka (Lazy Vistula) tributary flowing into the Baltic Sea. 15. Possible overland route of the Soudinai. 16. Boundaries of the Masurian Lake District: 16.1. North – Gołdap (54.3, 22.3); 16.2. Northeast – Suwałki (54.1, 22.93333); 16.3. East – Elk (53.8, 22.35); 16.4. Southeast – Pisz (53.61666, 21.8); 16.5. South – Szczytno (53.56666, 20.98333); 16.6. Southwest – Nidzica (53.36666, 20.41666); 16.7. West – Ostróda (53.7, 19.96666); 16.8. Northwest – Bartoszyce (54.25, 20.8). 17. Areas inhabited by the Soudinai in the 2nd–4th centuries AD according to Užnemunė archaeological sites: 17.1. Bakšiai (Bakšiškiai), Alytus District, 4th–5th c.; 17.2. Delnica, Lazdijai District, Šeštokai area, 1938, J. Puzinas, 3rd–4th c.; 17.3. Dzirmiškės, Alytus District, excavations in 1983, 1988, 1989 by E. Svetikas, 3rd–4th c.; 17.4. Luksnėnai, Alytus District, 1959, H. Lizdenis, 4th–5th c.; 17.5. Mikytai, Šakių District, 1967, O. Kuncienė, 3rd–4th c.; 17.6. Pažarstis, Prienai District, excavations in 1880; 1967; 1975, 1976 by A. Budzinskis, J. Antanavičius, M. Michelbertas, 1st–2nd c.; 17.7. Radastai (Aleknony), Alytus District, excavations in 1970 and 1983 by H. Lizdenis and E. Svetikas, 4th c.; 17.8. Rudamina, Lazdijai District, 4th c.; 17.9. Seiliūnai, Lazdijai District, 1957, P. Kulikauskas, 3rd–5th c. Prepared by E. Jovaiša, 2025.

7 pav. Gintaro kelio plaustas. Vektorinis piešinys. E. Jovaiša, 2025.

Fig. 7. Amber Route raft. Vector graphic. E. Jovaiša, 2025.

Etimologija sako, kad šaknis „kriv-“ yra labai sena, randama ne tik lietuvių, bet ir kitose indoeuropiečių kalbose. Kazimieras Būga yra rašęs, kad krivulė yra turėjusi žmonių susirinkimo reikšmę (Būga, 1907, p. 272–274). Zigmas Zinkevičius manė, kad krivulė galėjo reikšti seniūno lazda, seniūnijos sueigą (Zinkevičius, 1990, p. 309). Panašios krivulės reikšmės laikėsi Ernstas Frenkelis (Ernst Fraenkel) (Fraenkel, 1962–1965, p. 300). Šie apibendrinimai nurodo žodžio baltišką prigimtį ir jo prasmę. Mums yra svarbu, kad krivulės vardu buvo pavadintas visas kaimas. Matyt, kad ir ne kaimas, o ištisas sūdinų administracinis vienetas, kurio trečio amžiaus pirmos pusės kunigaikščiai ir buvo palaidoti tame pačiame Krivulės kapinyne. O jis, kaip matyti 8 paveiksle, iš esmės buvo tuometinio sūdinų pasaulio centre.

3. Archeologija

Geologija, geografija ir kiti su ja susiję faktai atvėrė naują požiūrį į Krivulės (Szwajcaria) laidojimo paminklo vietą sūdinų pasaulyje ir į gretimų, dabar jau Lietuvos teritorijoje esančių, kapynų, ypač kurie yra netoli Kauno, medžiagą (žr. 8 pav.). Dauglaukis, Marvelė, Sargėnai, Veršvai – sūdinų Gintaro kelio kontekste regisi visiškai kitoje šviesoje. Ryškėja gintaru prekiaujančių bendruomenių aisčių erdvėje kultūrinis bendrumas. Ar Baltijos gintaro kasyklų ir apskritai vakarų baltai turėjo kultūrinių ryšių su Dunojaus pasauliu? Į šį klausimą seniai ir ne kartą atsakyta tyrinėjant aisčių materialinę kultūrą. Pažvelkime į I–II amžių aisčių papuošalus, į jų ištakas ir paplitimą.

Keltų Lateno (La Tène) kultūra Vidurio Europoje viešpatavo ankstyvajame geležies amžiuje, maždaug nuo 500 metų iki naujosios eros, iki pat epochos pabaigos. Vakarų baltų kraštuose tai buvo vakarų baltų pilkapių kultūros baigiamasis etapas ir veidinių urnų kultūros klestėjimo metai. Kokių praeities kūrinių sąsajų turime? Nuo 500 metų iki pat II naujosios eros amžiaus vidurio mūsų moterys nešiojo įvijinius antsmilkinius (Michelbertas, 1986, p. 85). Lateno keltai plačiai naudojo bronzinius, sidabrinčius ir net auksinius antsmilkinius. Jie buvo nešiojami kaip plaukų papuošalai arba galvos juostos dalis, dažniausiai įvijiniai, dekoruoti gyvūnų ir augalų motyvais. Kauno Sargėnuose I–II amžių moterų kapuose įvijinių antsmilkinių rasta apie visą šimtą! Yra jų ir Veršvų kapinyne. Kultūrinių ryšių su Padunoju ir Moravos baseinu liudijimas yra aisčių kraštuose plačiai žinomos pagrindinės akinių segių serijos atmaina – vadinamosios šalutinės prūsų serijos akinės segės. Jas liejo ir kalė Sembos aisčiai. Šios segės buvo nešiojamos tarp 50/75 ir 200 metų (Michelbertas, 1986, p. 107–110) – Gintaro kelio klestėjimo laikotarpiu, jų gausu tame pačiame Sargėnų kapinyne, rasta jų Veršvuose ir Marvelėje, Dauglaukio kapinyne. Svarbu yra tai, kad aisčių akinės segės buvo paplitusios ir mums reikšmingoje, gali būti, kad sūdinų gyventojų, erdvėje Dunojaus krantuose ir Moravos upės baseine. Iš kitos pusės aisčių kraštus pasiekė ir pagrindinės serijos segės, pavyzdžiui, jų rasta Paragaudžio pilkapyne. Glaudžius ryšius su Dunojumi rodo kaklo papuošalų kilmė ir paplitimas. Pilkapių, Vakarų Lietuvos, Nemuno žemupio ir Centrinės Lietuvos plokštinių kapynų, Užnemunės (sūdinų) kultūrų moterys ir vyrai nešiojo vadinamąsias trimitines antkakles. Jos datuojamos 70–150 metais (Michelbertas, 1986, p. 88–89),

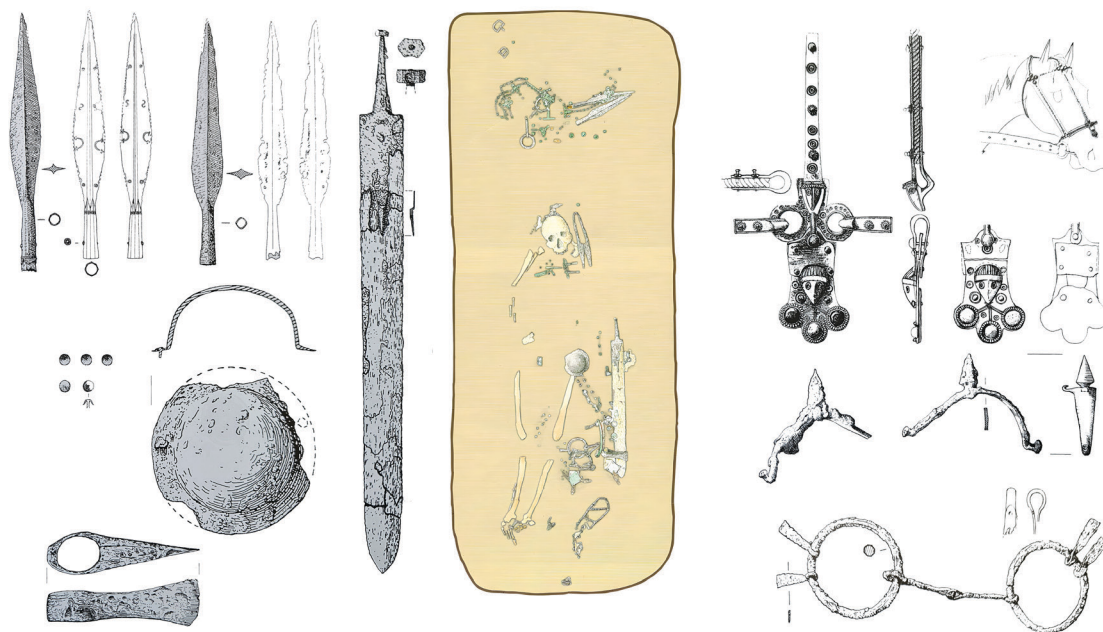
8 pav. Gintaro kelio laikų I–III amžių plokštiniai kapinynai, kurių medžiaga lygintina su sūduvių Krivulės I–III amžių laidojimo paminklo medžiaga: 1. Marvelė, Kauno r., 1991–1997, A. Astrauskas, I amžiaus pabaiga–III amžius; 2. Sargėnai, Kauno m., 1938–1941, J. Puzinas, I–II amžiai; 3. Veršvai, Kauno m., 1938, 1939–1941, J. Puzinas, P. Baleniūnas, I–IV amžiai; 4. Dauglaukis, Tauragės r., 1983–1986, 1987–1995, J. Balčiūnas (1983), E. Jovaiša (1984–1986, 1988–1991, 1993–1995), A. Malonaitis (1992), I amžiaus pabaiga–III amžiaus vidurys. Parengė E. Jovaiša, 2025.

Fig. 8. Flat cemeteries from the Amber Road period (1st–3rd centuries AD) with material comparable to that of the Sudovian Krivulė burial monument (1st–3rd centuries AD): 1. Marvelė, Kaunas District, excavations 1991–1997 by A. Astrauskas, late 1st century – 3rd century; 2. Sargėnai, Kaunas City, excavations 1938–1941 by J. Puzinas, 1st–2nd centuries; 3. Veršvai, Kaunas City, excavations 1938, 1939–1941 by J. Puzinas and P. Baleniūnas, 1st–4th centuries; 4. Dauglaukis, Tauragė District, excavations 1983–1986, 1987–1995: J. Balčiūnas (1983), E. Jovaiša (1984–1986, 1988–1991, 1993–1995), A. Malonaitis (1992), late 1st century – mid-3rd century. Prepared by E. Jovaiša, 2025.

jų prototipais laikomos vidurinio Lateno antkaklės iš keltų gyventų sričių Vidurio ir Vakarų Europoje, o kalbamu laikotarpiu jas nešiojo bent penkių aisčių kultūrų moterys. Tarp jų ir sūdinų moterys.

Iš tų pačių keltų kilusios ir „vytinės“ antkaklės, kurių ankstyvoji grupė paplito Gintaro kelio klestėjimo laikotarpiu 70–150 metais tarp pilkapių, Vakarų ir Centrinės Lietuvos kultūros žmonių (Michelbertas, 1986, p. 90–91). Jų kilties šaltiniu laikomi tie patys keltai, tačiau I a. pr. Kr. antroje pusėje jos žinomos dakų erdvėje. Įdomu, kad vėlyvesnės (220–260 m.) antkaklės per galindų migraciją į rytus išplito Rytų Lietuvoje, o iš ten pateko į Vidurio Padnieprę ir Okos baseiną (Michelbertas, 1986, p. 96–97). Dar vienas galindų migracijos į rytus ir jų kultūros bendrumo su keltų Lateno laikotarpio kultūra patvirtinimas yra vadinamosios kūginės 6-os grupės antkaklės. Jų centras – Mozūrų ežerynas. Iš čia jos pateko į Djakovo ir Moščino kultūrų paminklus Okos aukštupyje. Sargėnų kapuose rasta antkaklė su kūgeliu ir kilpele yra datuojama 100–150 metais. Tokių antkaklių randama II a. pr. Kr.–I a. po Kr. dakų kapuose. Turime ir daiktinį 61 metų Nerono misijos patvirtinimą. Lietuvoje, Šilutėje, buvo rasta vadinamoji Lateno segė. Šis – tradicinis romėniškų Padunojo provincijų gyventojų papuošalas, Lietuvoje datuojamas 10–70 metais po Kr., tai yra Nerono ekspedicijos laiku (Michelbertas, 1986, p. 106–107). Čia pateikti pavyzdžiai yra tik glaudžių kultūrinių ryšių iliustracija. Laukia didelis darbas – ištirinėti Moravos upės ir Dunojaus sūdinų gyvenamųjų vietų archeologijos paminklus ir sudaryti čia minėtų ir dar nemintų radinių žemėlapius. Tada pagrįstai galėsime šnekėti apie sūdinų Gintaro kelią.

Ši trumpa apžvalga nebūtų išsami, jei nepaminėtume sūdinų ryšių su Romos imperijos kultūra. Akivaizdžių patvirtinimų gausu 1955–1966 metais Jerzy Antonievičiaus (Jerzy Antoniewicz) tyrinėto Krivulės (Šveicarijos / Szwajcarija) laidojimo paminklo medžiagoje (Jaskanis, 2013). Ji datuojama II–V amžiumi. Užteks pasakyti, kad visuotinai pripažintuose sūdinų didikų kapuose rasta dviašmenių raštuotų plieninių kalavijų, paausutų diržų, sidabruotų iečių, romėnų provincijoms ir jų prieigoms būdingų papuošalų ir buities reikmenų. Kunigaikščio kape iš antro Krivulės pilkapio rasti net 57 dirbiniai. Palyginimui – Dauglaukio turtingiausi vyrų kapai turėjo 12 įkapių, o turtingiausi moterų – 20.

9 pav. Krivulės sūdinų kunigaikščio kapas. Ginklai ir žirgo aprangos reikmenys, 220–260 AD, pilkapis 2 (sudaryta pagal Jan Jaskanis, 2013 (16) ir Kontny, Bartosz. *Roots of later turbulence? The barbarian hinterland and crisis of the third century in the light of archaeology. A Central European perspective.* Change. The Shift from the Early to Late Scandinavian Iron Age in the First Millennium AD. ISBN: 978-91-86145-46-0. Ödeshög, 2024, p. 33). Sudarė E. Jovaiša, 2025.

Fig. 9. Grave of a Sudovian duke at Krivulė. Weapons and horse harness fittings, AD 220–260, barrow 2 (compiled based on Jan Jaskanis, 2013 (16) and Kontny, Bartosz. “Roots of Later Turbulence? The Barbarian Hinterland and the Crisis of the Third Century in the Light of Archaeology. A Central European Perspective.” In *Change. The Shift from the Early to Late Scandinavian Iron Age in the First Millennium AD.* ISBN: 978-91-86145-46-0. Ödeshög, 2024, p. 33). Compiled by E. Jovaiša, 2025.

10 pav. A. Krivulė, plokštinis kapas S. 4, 150–220 AD. B. Dauglaukis, plokštinis kapas 13, 150–220 AD (pagal J. Jaskanis, 2013, E. Jovaiša, 2023).

Fig. 10. A. Krivulė, flat grave S.4, AD 150–220. B. Dauglaukis, flat grave 13, AD 150–220 (based on J. Jaskanis, 2013, and E. Jovaiša, 2023).

11 pav. A. Krivulė, pilkapis XX, kapas 2, 150–220 AD. B. Dauglaukis, plokštinis kapas 39, 220–260 AD. C. Kapas 43, 150–220 AD (pagal J. Jaskanis, 2013, E. Jovaiša, 2023).

Fig. 11. A. Krivulė, barrow XX, grave 2, AD 150–220. B. Dauglaukis, flat grave 39, AD 220–260. C. Grave 43, AD 150–220 (based on J. Jaskanis, 2013, and E. Jovaiša, 2023).

To paties paminklo radinių gausybėje galime įžvelgti ir kultūrinių bendrybių ar glaudžių prekybinių ryšių su Sembos aisčių išeiviais, įsikūrusiais netoli Nemuno ir Jūros upės santakos Dauglaukyje. Pavyzdžiui, Šveicarijos plokštiniame kape S. 4 buvo rastas karolių vėrinys iš stiklo, emalio, gintaro ir žalvarinių pakabučių (Jaskanis, 2013, p. 147, ryc. 15). Visiškai tokių pat žalvarinių pakabučių vėrinys buvo rastas Dauglaukio 13-ame moters kape (Jovaiša, 2023, p. 155).

Arba – Šveicarijos XX pilkapio antrame kape buvo rastas vėrinys iš žalvarinių lazdelės pavidalo pakabučių ir laiptelinės segės (Jaskanis, 2013, Tablica XXIX. Kurhan XX, grób 2:5). Tokių pat žalvarinių pakabučių vėrinys buvo Dauglaukio 39-ame moters kape, o kituose kapuose rasta segių atitikmenų (Jovaiša, 2023, p. 181).

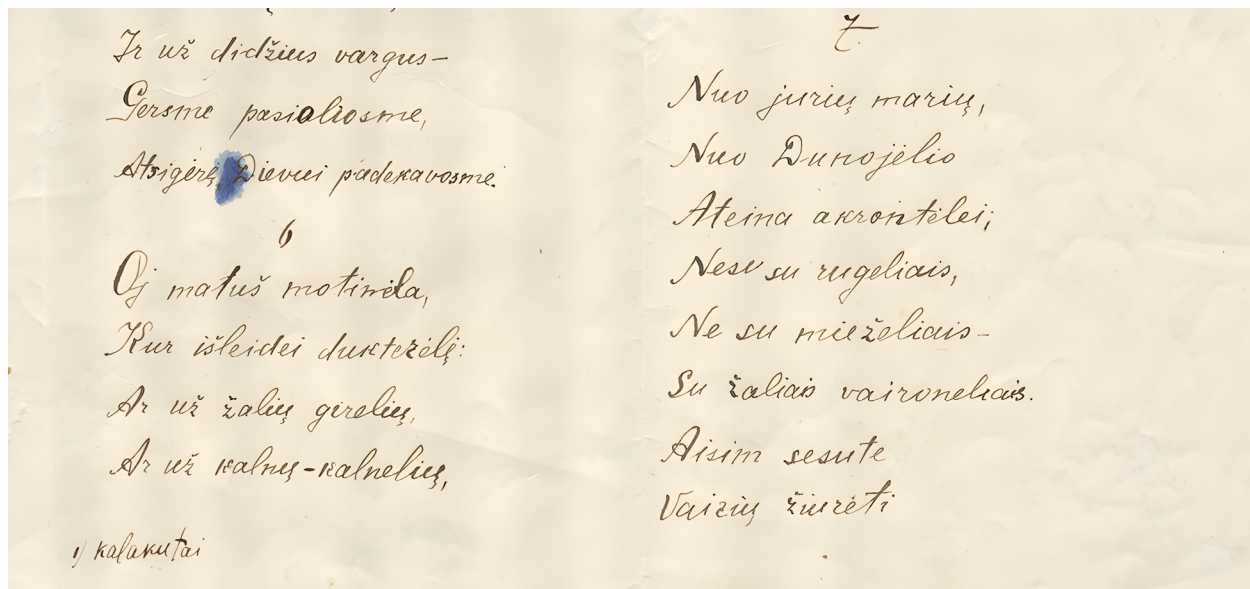
Išvada viena. Mes iki šiol tinkamai neįvertiname Europos Antikos laikotarpio kultūrinių ir prekybinių ryšių ir, pagaliau, kultūrų sąveikos bei jos padarinių visose to meto srityse.

4. Tautosaka

Nematerialus baltų kraštų ir Dunojaus aplinkos žmonių liudininkas yra mūsų tautosaka. Neretai dainose minimas Dunojus ar Dunojėlis. Šis fenomenas aiškinamas įvairiai – bendrinis upės įvardijimas, moters dalios pasikeitimas, bet vis dėlto kyla klausimų. Kodėl upei nusakyti reikėjo Dunojaus, o ne, tarkime, Nemuno vardo? Kodėl moters dalios pokyčius simbolizuoja Dunojus, o ne, sakysime, koks natūralus gamtos virsmas? Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas yra paskelbęs XIX amžiuje užrašytus Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rinkinius. Skaitmeniniame Kazimiero Svilo-Daglio-Siaustaičio fonde radau tekstą, alsuojantį archajiškumu ir prasių slėpiningumu:

<i>Nuo jurių marių</i>	<i>Nesu su mieželiais –</i>
<i>Nuo Dunojėlio</i>	<i>Su žaliais vaironeliais</i>
<i>Ateina akrontėlei;</i>	<i>Aisim sesute</i>
<i>Nesu su rugeliais,</i>	<i>Vairių žiurėti.</i>

12 pav. Kazimiero Svilo-Daglio-Siaustaičio užrašytas tekstas. Saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

Fig. 12. Text recorded by Kazimieras Svilas-Daglis-Siaustaitis. Kept at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

Šis senovinis lietuviškas tekstas iš tiesų skamba archajiškai ir turi turtingą poetinę ir semantinę prasmę, kurią nelengva interpretuoti, bet pamėginkime. Pradėkime „Nuo jurių marių, nuo Dunojėlio“. „Jurių marios“ sietinos su gyvybe, pasaulio pradžia, paslaptینگumu ar tolimomis šalimis. Ši frazė nurodo atėjimą iš tolimos erdvės, tarsi iš kitokio, magiško pasaulio. „Dunojėlis“ – gali būti konkretus hidronimas (upė Dunojus) arba apibendrintas simbolis, reiškiantis upes apskritai. Upės dažnai simbolizuoja kelionę, perėjimą arba ribą tarp pasaulių. „Ateina akrontėlei“ – gali reikšti nepažįstamus, paslaptingus asmenis ar būtybes, atėjusias „nuo kranto“, o priesaga „-ėliai“ suteikia švelnumo ar mažybingumo, o gal ir nuorodą į pasakų veikėjus. „Nesu su rugeliais, nesu su mieželiais“ – šia eilute atmetami tradiciniai, mūsų kraštams įprasti augalai, kurie yra gyvenimo kasdienybės simboliai. Tarsi pabrėžiama, kad atėjimas nėra įprastas – jis susijęs su kažkuo neįprastu, „Su žaliais vaironeliais“. Jų žalia spalva, galbūt, simbolizuoja gyvybę, jaunystę, atsinaujinimą. Gal „vaironeliai“ – tai kelią rodantys vairai ar dvasinės gairės? „Aisim, sesute, vairių žiūrėti.“ Čia „vairiai“ galėjo būti vartojami ir perkeltine prasme, reikšti pasirinkimą, galimybės arba net likimą.

Bendroji teksto prasmė sakytų, kad tekstas yra kelionės arba perėjimo daina, kurioje paslaptingi „akrontėlei“ ateina iš tolimų, galbūt mitinių vietų (vandens, marių) su neįprastomis dovanomis – „žaliais vaironeliais“. Jie kviečia sesutę kartu ieškoti „vairių“, kurie gali simbolizuoti naujas kryptis, likimą arba pasaulio pažinimą. Semantikos prasme tai gali būti: 1. Kelionė tarp pasaulių: daina gali būti susijusi su simboliškai kelione tarp pasaulio dimensijų – realaus ir mitinio. 2. Dvasinis atsinaujinimas: žalieji vaironeliai galėtų reikšti gyvybės jėgą arba naujo ciklo pradžią. 3. Kvietimas. Kreipinys „sesute“ reiškia kvietimą kartu ieškoti naujų kelių ar galimybių. O gal tai kvietimas ateiti į naują pasaulį, kuris verda ten toli – prie Dunojaus?

Tai vienas, tačiau labai įsimenantis pavyzdys, kuris verčia kitaip pažvelgti į dainų su „Dunojus“ ar „Dunojėlis“ prasmę ir jų prigimtį. Dunojaus motyvas vargu ar sietinas su slavais, kurie VI amžiaus pirmoje pusėje germanų aplinkoje iškilo Karpatų kalnų šiaurinėje pašlaitėje. Greičiau su I–II amžių sūdinų / sūduvių istorija, o gal ir su dar ankstesnių laikų baltų istorija. Pabaigai – yra dar vienas liaudies motyvas, į kurį dėmesį atkreipė tas pats Jonas Basanavičius. Dainose minimi „vario bei žalvario tiltai“. Būtų labai reikšminga šias dainas nuodugniau panagrinėti, nes „vario bei žalvario tiltai“ tai jau ne „Dunojaus“ tradicija, kuri labai įvairiai traktuojama, o

iš tiesų buvusios glaudžios Europos kultūrų sąveikos tiesioginė išraiška etninėje atmintyje. Tai vario, žalvario, cinko, alavo, sidabro ir aukso tiltų – prekybos kelių – su senosiomis civilizacijomis atspindys.

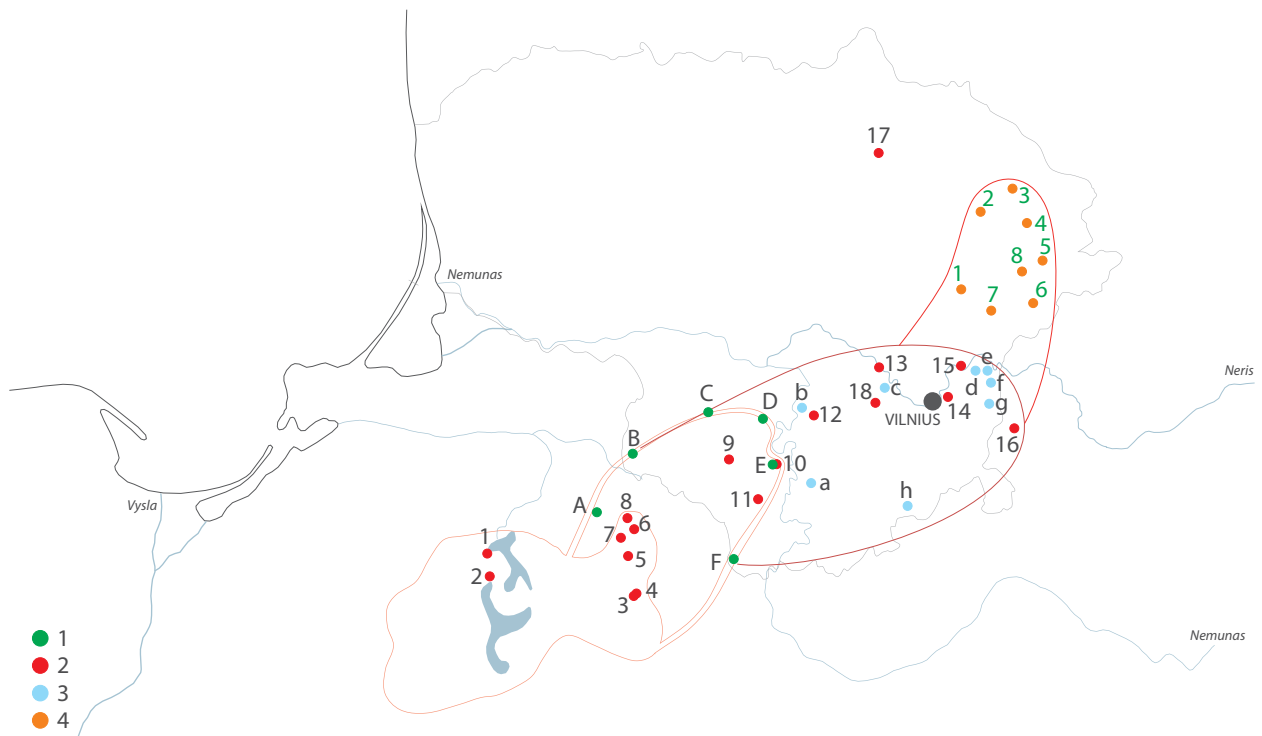
5. Kalbos aspektas

Liaudies kūryba visada turi labiau ar mažiau apčiuopiamą pamatą, gal ir visai mažai regimą. Bet jis yra ir nevalingai nurodė kalbos tyrinėtojų kryptį – Dunojaus aplinką. Sudetų kalnų aplinkoje, Silezijoje, o ypač Moravos Vartų ir Moravos upės tėkmės aplinkoje kalbininkai randa galindų etnonimą. Ir ne tik čia, jo esama Pietų Prancūzijoje, Ispanijoje, Rusijos rytuose ties Oka. Vakarinius galindus, nukeliavusius iki pat Ispanijos, mini A. Briukneris, mintį apie platų galindų išplitimą palaikė V. Vilibachovas ir N. Engovatovas, vėliau – N. Trubačiovas ir V. Toporovas (Karaliūnas, 2005a, p. 436–438). Galindai, kaip žinoma, yra to paties Ptolemajo minimi vakariniai sūdinų kaimynai, kurie dalinosi Mozūrų ežeryno erdves. Kodėl istorinė atmintis išlaikė tik galindų etnonimo vardus, „persikėlusius“ į vietovardžius ar pavardes? Kodėl baltai priešistoriniais laikais minėtose erdvėse siejami tik su galindų vardu, užmiršus pirmąpradžius sūdinus? Į šį klausimą derėtų kažkaip atsakyti iš ankstyvosios sūdinų ir galindų istorijos perspektyvos.

Archeologų darbuose galima rasti tam tikrą atsakymą. Didžiosios galindų migracijos klausimai pastaraisiais metais gana plačiai aptarti. Rašoma apie galindų plitimą iš genetinės galindų žemės į rytus Okos aukštupyje sukuriant rytų galindų kultūrą, į pietus ir vakarus prisijungiant prie Didžiojo tautų kraustymosi procesų. Tačiau dabar mums svarbiau atgaivinti atmintį, kaip galindai tapo „hegemonine“ gentimi baltuose – panašiai kaip markomanai giminingose germanų gentyse. Kada galindų kultūra ėmė „užkloti“ sūdinų, kaip tai vyko ir kuo tai pasireiškė. Ir čia laikas būtų priminti ankstesnius tyrimus: „Galindų įtaka, pasireiškusiai būdingų keramikos formų plitimui Užnemunės paminkluose, apie 150–200 metus pasiekė ankstyvuosius Užnemunės paminklus Stanaičiuose ir Zapsėje ir per juos ši įtaka pasiekė Nendrinį, Pažarsčio ir Bakšių ribą <...>. Galindų ir sūduvių kultūros įtaką akcentuoja ir V. Novakovskis. Jis teigia, kad 150–260 metais Rytų Lietuva tapo „pereinamąja zona“, kad pasirodo aiškus horizontas, kuriam būdingi galindų ginklai vyrų kapuose, o moterų kapams – galindiškos rankogalinės apyrankės <...>“ (Jovaiša, 2016, p. 103, pav. 5:3). Galindų migracijos banga visame tuometiniame pasaulyje sudarė tokias sąlygas, kad anksčiau dominavę sūdinai pirmaujančią vietą užleido galindams, ir jų veržimosi pėdsakų liko vėlyvuosiuose šaltiniuose. Taigi šis pavyzdys neabejotinai rodo, kad galindų kultūra per vieną šimtą metų tuometiniam pasauliui atnešė naują „viešpataujančios“ aisčių pietuose genties jungtinį vardą. Gal taip ir jotvingiai po kelių šimtų metų taps pietinių aisčių valdovais, savyje turėdami ir galindus, ir sūduvius, ir dainavius – visus Mozūrų ežeryno išeivius?

Grįžkime prie kalbos reikalų. Dažnai cituojamas „Bavarų geografai“, kaip galindų buvimo Silezijoje įrodymas. Čia pateiktoje ištraukoje lotynų kalba ir vertime iš tiesų yra etnonimą „galindai“ primenantis atitikmuo „Golensizi“. „Aprašymas miestų ir regionų į šiaurę nuo Dunojaus“: *Aturezani habent ciuitates CIII. Chozirozi habent ciuitates CCL. Lendizi habent ciuitates XCVIII. Thafbezi habent ciuitates CCL-VII. Zeriuiani, quod tantum est regnum, ut ex eo cunctae gentes Sclauorum exortae sint et originem, sicut affirmant, ducant. Prissani, ciuitates LXX. Velunzani, ciuitates LXX. Bruzi plus est undique quam de Enisa ad Rhenum. Vuizunbeire, Caziri, ciuitates C. Ruzzi. Forsderren. Liudi. Fresiti. Serauici. Lucolane. Vungare. Vuislane. Sleenzane, ciuitates XV. Lunsizi, ciuitates XXX. Dadosesani, ciuitates XX. Milzane, ciuitates XXX. Besunzane, ciuitates II. Verizane, ciuitates X. Fraganeo, ciuitates XL. Lupiglāa, ciuitates XXX. Opolini, ciuitates XX. Golensizi, ciuitates V.*

„Aturezani turi 104 miestus. Chozirozi turi 250 miestų. Lendizi turi 98 miestus. Thafbezi turi 257 miestus. Zeriuiani – tai tokia didelė karalystė, kad, kaip teigiama, iš jos kilo visos slavų tautos ir jų kilmė siejama būtent su ja. Prissani – 70 miestų. Velunzani – 70 miestų. Bruzi – jos teritorija iš visų pusių didesnė nei nuo Enisos (upės?) iki Reino. Vuizunbeire, Caziri – 100 miestų. Ruzzi. Forsderren. Liudi. Fresiti. Serauici. Lucolane. Vungare. Vuislane. Sleenzane – 15 miestų. Lunsizi – 30 miestų. Dadosesani – 20 miestų. Milzane – 30 miestų. Besunzane – 2 miestai. Verizane – 10 miestų. Fraganeo – 40 miestų. Lupiglāa – 30 miestų. Opolini – 20 miestų. Golensizi – 5 miestai“ (Astronomische, p. 150r). Kad ir kaip tai aiškintume, tačiau, jei Golensizi ir nuo galindų, reikia sutikti, kad palikimas nemenkas – nemaža turėjo būti teritorija, kurioje stovėjo penki miestai ar pilys.

13 pav. Galindų kultūros sklaida į Užnemunę ir į brūkšniuotosios keramikos kultūros teritoriją. 1. Galindų įtakos paminklai Užnemunėje pagal G. Grižą ir A. Bitner-Vrublevską (A. Rominten (Rominta, Lenkija); B. Stanaičiai; C. Nendriniai; D. Pažarstis; E. Bakšiai; F. Zapsė). 2. Rankogalinių apyrankių paplitimas pagal M. Michelbertą (1. Bogačevo-Kula (Lenkija); 2. Tuchlinas (Lenkija); 3. Barglavas (Lenkija); 4. Mėta (Lenkija); 5. Račkos (Lenkija); 6. Krivulė (Šveicarija, Lenkija); 7. Plocičnas (Lenkija); 8. Žyva Voda (Lenkija); 9. Radastai-Aleknony (Lietuva); 10. Bakšiai (Lietuva); 11. Seiliūnai (Lietuva); 12. Medžionys (Lietuva); 13. Semeniskės (Lietuva); 14. Kairėnai (Lietuva); 15. Pakrauglė (Lietuva); 16. Slobodka (Baltarusija); 17. Didžprūdėliai (Lietuva); 18. Eikotiškės (papildė A. Bliujienė, Lietuva)). 3. Pilkapiai, kuriuose tapatūs laidojimo papročiai, rankogalinių apyrankių teritorijoje pagal V. Vaitkevičių ir E. Jovaišą (a. Slabadėlė; b. Migonys; c. Padvariškiai; d. Pakalniai; e. Varapniškės; f. Pilviškės; g. Santaka; h. Verseka). 4. Į rankogalinių apyrankių sritį nepatenkantys šiauriau esantys senojo geležies amžiaus pilkapiai pagal E. Jovaišą: 1. Rudesai; 2. Žadavainiai; 3. Eikotiškės; 4. Rokėnai; 5. Cegelnė; 6. Mėžionys; 7. Graužiniai; 8. Žeimenys. Sudarė E. Jovaiša, 2013, 2025.

Fig. 13. The spread of the Galindian culture into Užnemunė and into the territory of the Corded Ware Culture. 1. Sites reflecting Galindian influence in Užnemunė according to G. Grižas and A. Bitner-Wróblewska: A. Rominten (Rominta, Poland); B. Stanaičiai; C. Nendriniai; D. Pažarstis; E. Bakšiai; F. Zapsė. 2. Distribution of wristlet bracelets according to M. Michelbertas: 1. Bogačevo-Kula (Poland); 2. Tuchlin (Poland); 3. Bargław (Poland); 4. Męta (Poland); 5. Raczkos (Poland); 6. Krivulė (Szwajcaria, Poland); 7. Plocičnas (Poland); 8. Żywa Woda (Poland); 9. Radastai-Aleknony (Lithuania); 10. Bakšiai (Lithuania); 11. Seiliūnai (Lithuania); 12. Medžionys (Lithuania); 13. Semeniskės (Lithuania); 14. Kairėnai (Lithuania); 15. Pakrauglė (Lithuania); 16. Slobodka (Belarus); 17. Didžprūdėliai (Lithuania); Eikotiškės (added by A. Bliujienė, Lithuania). 3. Barrows with identical burial customs within the wristlet bracelet distribution area according to V. Vaitkevičius and E. Jovaiša: a. Slabadėlė; b. Migonys; c. Padvariškiai; d. Pakalniai; e. Varapniškės; f. Pilviškės; g. Santaka; h. Verseka. 4. Barrows from the Early Iron Age located further north, outside the wristlet bracelet distribution area, according to E. Jovaiša: 1. Rudesai; 2. Žadavainiai; 3. Eikotiškės; 4. Rokėnai; 5. Cegelnė; 6. Mėžionys; 7. Graužiniai; 8. Žeimenys. Compiled by E. Jovaiša, 2013, 2025.

Kitas ankstyvas dokumentas, kuriuo dažnai remiamasi, yra 1155 metų balandžio 23 dienos Vroclavo bulė (Schlesisches Urkundenbuch, 1963, p. 20–21). Popiežius Adrianas IV skelbia, kad priima savo globon Vroclavo vyskupystę, Bulėje išvardijami vyskupystei priklausantys miestai, kaimai, dvarai, pilys ir kitas turtas, o apie mus dominantį etnonimą randame: „In quibus hec propriis duximus exprimenda vocabulis: civitates, castella,

villas, curtes et plebes Trecen, Tescin, Gradice Golensicezke, Otemochov, Gradice Barda, Nemechi, Gramolin, Gradicem Ztrigom, Zpini, Valan, Godiuce, Szobolezke, Glogov, Sezezko, Milice.“ Taigi Gradice Golensicezke. Gradice istorikai verčia kaip „pilis“, o Golensizi apytikriai nuo 845 metų virto Golensicezke. Daugiau kaip du šimtus metų vietovardis išliko veik nepakitęs.

6. Istorija

Kokią Ptolemajo minimų Dunojaus sūdinų istoriją galima papasakoti remiantis čia pateiktais geologijos, geografijos, archeologijos, tautosakos ir kalbos faktais? Pirmiausia bendras įspūdis – remiantis minėtų mokslų duomenimis yra svarus pagrindas manyti, kad II amžiaus Ptolemajo sūdinai iš tiesų gyveno jo nurodytoje vietoje. Jie čia gyveno seniai – dar iki markomanams atsikeliant, o II amžiaus Ptolemajo sūdinų teritoriją sąlygojo tie patys markomanai – greičiausiai jie išstūmė anksčiau nemenką Bohemijos teritoriją užėmusius sūdinus.

Istorinė Bohemija iki markomanams pasirodant nebuvo „niekieno žemė“: pasirėmus kalbininkų teiginiais apie Sudetų toponimiką ir pačių Sudetų vardą, galima kelti prielaidą, kad būtent čia nuo seniausių laikų gyveno sūdinai. Svarbus faktas šitoje istorijoje yra kalbininkų teiginiai apie tai, kad Sudetų kalnai savo vardą gavo nuo etnonimo sūdinai – „su šia sūdinų gentimi kalbininkai sieja ir Sudetų kalnus“ (Aleksa, 2024, p. 79, 88, 89, 90, 91, 95). Kada tai atsitiko, sunku pasakyti, tačiau, sekant Gintaro kelių istorijos liniją, matyti kai kurie sutapimai. Nuo akmens amžiaus laikus skaičiuojanti Baltijos Gintaro kelio kultūra, be jokios abejonės, padarė didžiulę įtaką Dunojaus genčių ir Mozūrų ežeryno kultūrinių ryšių atsiradimui. Naujausiais duomenimis, šiaurinio Gintaro kelio kultūros pradžia laikytini 4400 metai prieš naująją erą. Pietinio Gintaro kelio pradžia siejama su indoeuropiečių – rutulinių amforų ir virvelinės keramikos kultūrų – žmonių pasirodymu Baltijos erdvėje maždaug apie tris tūkstantuosius metus iki mūsų eros (Butrimas, 2013, p. 102). Pasirodžius indoeuropiečiams, tarp 2900 ir 2300 metų greičiausiai formavosi baltų Pamarių kultūra (Butrimas, 2018, p. 61). Ir drįsiu pasakyti, kad su indoeuropiečių atėjimu reikėtų sieti ir sūdinų, ir galindų šaknis, o Sudetų vardą kildinti bent jau nuo trečio tūkstantmečio prieš naująją erą (Butrimas, 2018, p. 95). Apie pietinės krypties ir susiformavusių vakarų baltų kultūrinius ryšius kalba tolesnė jų istorija, ypač vakarų baltų pilkapių kultūros atsiradimas apie 1700–1600 metus prieš naująją erą. Jų kultūrinis bendrumas (prisiminkime kad ir įvijinius antsmilkinius ar kilpines įvijas) su pietiniais kraštais yra neabejotinas, o nuo šešto amžiaus iki Kr. veidinių urnų kultūros ryšiai su etruskais akivaizdžiai rodo veidines urnas bei namelius-urnas lipdančių žmonių kultūrinį bendrumą. Etruskų laikų Gintaro kelio istorija galėtų daug papasakoti apie Dunojaus sūdinų indėlį į ankstyvąją Gintaro kelio istoriją. Kartu tai ir galimas atsakymas į D. Alekno iškeltą klausimą: „Tad kodėl negalėtume manyti, kad kažkur Moravijoje greta Sudetų kalnų gyveno su gintaro išteklių kraštu susiję sūdinai, kurie bendradarbiavo su keltais, jiems, be kita ko, parūpindami gintaro, o patys į šiaurę siųsdami vario ir alavo lydinius?“ (Aleksa, 2024, p. 95). Kaip rodo šio straipsnio medžiaga, greičiausiai taip ir buvo. Ir keltai, ir dakai, ir etruskai, ir germaniškos Dunojaus gentys naudojosi sūdinų tarpininkavimu Gintaro kelyje. Atsakyti į šį, kyla kitas įdomus klausimas – kokią įtaką imperijos Gintaro kelias turėjo Didžiajai aisčių migracijai, kuri prasidėjo (koks sutapimas) pirmame naujosios eros amžiuje. Baltų erdvėje ji pasireiškė nevienodu laiku – Nemuno tėkmės aplinkoje randame I amžiaus pradžios aisčių (Raudonėnai, Sargėnai, Veršvai), bet iš esmės šis procesas įsibėgėjo I amžiaus viduryje ir antroje pusėje ar jo pabaigoje (Dauglaukis, Marvelė) (Jovaiša, 2012, p. 159–205). Lokalia prasme migracijos šaltinis lyg ir yra aiškus: Vyslos dešiniojo kranto, Sembos ir Mozūrų ežeryno vakarų baltai pajudėjo visomis kryptimis, kur jų neribojo Baltijos jūra. Tačiau kas jiems suteikė tą stiprų postūmį, kurį jaučiame I amžiaus antroje pusėje? Būtų pravartu pažvelgti į Romos istoriją ir XVI amžiuje užrašytą Palemono legendą. Pirmoji paliudyta imperijos misija gintarui pargabenti įvyko Nerono laikais, po 61 metų (Jovaiša, 2014, p. 79). Nerono valdymas (54–68 m.) kėlė sąmyšį visai imperijai: paskutinis iš Julijų 59 metais nužudė ambicingą ir valdžios trokštančią motiną Agripiną, 62 metais – pirmąją žmoną Oktaviją, 65 metais tragiškas atsitikimas ne be Nerono kaltės nutraukė jo mylimos moters Popėjos Sabinos gyvenimo kelią. Neronas neapsiribojo artimiausia aplinka – dėl jo represijų Romos ir

provincijų diduomenė patyrė nuolatinę įtampą. Manoma, kad Nerono ekspedicijos pradėtas Gintaro kelias atvėrė galimybę į aisčių kraštus keltis romėnų kolonistams ar net kilmingiems visuomenės nariams, ieškantiems prieglobsčio nuo Romos imperatorių persekiojimų. Vieni iš tokių – Polemono giminė. Gintaras Beresnevičius savo studijoje padarė išvadą, jog Polemono legenda gali turėti istorinį pamatą didikų Polemono I (mirė 8 m. pr. Kr.) ir Polemono II (12/11 m. pr. Kr.–74 m. po Kr.) gyvenimo istorijose (Beresnevičius, 2003, p. 110). Nors didikų judėjimas ir galėjo būti papildomas akstinas, tačiau jis neprilygo Gintaro kelio įtakai. Romėnų sukeltas prekybinis bumas sietinas ir su neįtikėtina sparčia kultūros kaita tradicinėse aisčių gyvenamosiose vietose – Pamaryje, Vyslos žiotyse, Semboje, Mozūrijoje ir Lietuvos pajūryje. Nėra abejonių, kad tarp sėkmę atnešusių Didžiosios aisčių migracijos priežastinių dėmenų yra dėl Gintaro kelio atsiradęs nuolatinis migruojančių aisčių bendruomenių palaikymas spalvotaisiais metalais. Kad ir kaip ten būtų, išsakyti faktai turėjo didžiulę įtaką aisčių-vakarų baltų kultūriniais ryšiams su Dunojaus pasauliu.

Markomanai buvo nauji žmonės Bohemijos istorijoje, kuriuos čia 9 metais iki naujos eros „atvarė“ imperatoriaus Augusto Oktaviano karvedys Druzas. Gali atrodyti, kad vos ne visa dabartinė Čekija yra pernelyg didelė vienai genčiai. Tačiau, pirmiausia, po hegemonišku markomanų vardu slėpėsi, kaip nurodo Antikos šaltiniai, ir kitos markomanams artimos germanų gentys. Antra, markomanų ir jiems giminingų genčių užimtą didelę teritoriją vienu iš argumentų gali būti vadinamieji Markomanų karai. Imperatorius Markas Aurelijus, paskutinis iš „gerųjų“, ilgai kariavo – nuo 166 iki 180 metų. Keturiolika metų. Ir tų keturiolikos metų reikėjo Romai, pasaulio viešpačiui? Jos armija buvo pažangiausia ir geriausiai ginkluota, jos legionai kėlė siaubą savo išmuštuota ir kovose įgyta jėga, jos strategai – geriausi karo meno žinovai, tačiau karas Romai nesisekė – pirmąsyk germanai taip giliai įsiveržė į imperiją ir pasiekė Akvilę. Karas baigėsi įprastine romėnams taktika – „skaldyk ir valdyk“. Karai visais laikais buvo brangūs. Brangus karas buvo imperijos laikais visomis prasmėmis – reikėjo daugybės žmonių, maisto išteklių, nesenkančio pinigų šaltinio ginklams įsigyti. Prekybinių kelių kontrolė buvo pelninga, ypač kai kontroliuojami prekybinių kelių kertiniai maršrutai. Kur iš tikrųjų Bohemijos aplinkoje gyveno II amžiaus markomanai – klausimas, kuriam reikalingi specialūs tyrinėjimai ir, drįstu teigti, nebus lengva jį išsivildinti.

Sūdinų užimta teritorija – priešais Romos imperijos pasienio miestus Vindaboną ir Gintaro kelio sostinę Karnuntą – buvo įspūdinga tiek savo plotu, tiek strategine ir ekonomine reikšme. Ir kyla klausimas, kaip sūdinai galėjo išsilaikyti germanų aplinkoje, kaip tie patys markomanai, iš Gintaro kelio besipelnydami pasakiškus turtus⁸, neištūmė sūdinų? Kas buvo tas svertas, kuris išlaikė „aukso vidurį“, kuris sulaukė visus, norinčius būti sūdinų vietoje? Pirmiausia, kas ateina į galvą, sūdinai patys kasė arba rinko gintarą Mozūrų ežeryno aplinkoje. Šis faktas žinomas archeologams ir istorikams (Bliujienė, 2013, p. 64; Alekna, 2024, p. 93), jį patvirtina geologai. Sūdinai buvo ir gintaro, ir strateginių Gintaro kelio atkarpų valdytojai. O tai jau didžiulė jėga ir argumentai bet kuriuose Gintaro kelio politiniuose susitarimuose. Markomanai ir kitos Gintaro kelyje gyvenusios germanų gentys puikiai suprato, kad gintaro kasyklų Semboje ar Mozūrų ežeryne jie neužkariaus, o palaikyti gyvybingą Gintaro kelią kiekvienam iš jų buvo naudinga. Kitas ne mažiau reikšmingas veiksnys yra tas, kad Mozūrų sūdinai ir Dunojaus sūdinai buvo „vieno kraujo“ etninės giminės. Abeji sūdinai buvo didelė jėga – vieni valdė gintaro kasyklas, kiti buvo tarpininkai tarp Romos imperijos prekybinių namų ir gintaro turėtojų, taip pat Gintaro kelio trakto palaikytojai. Natūralu, kad politinius ir verslo susitarimus lengviau daryti pažįstamoje, kalbiškai giminingoje aplinkoje. Markomanams, kvadams ir kitiems germanams tai buvo žinoma ir suprantama. Dar vienas argumentas. Pačių markomanų – naujųjų atsikėlėlių – padėtis buvo nelengva. Apie tai byloja jų nuolatiniai konfliktai su Roma. Tokiomis aplinkybėmis iš savęs atimti nuolatinį pajamų šaltinį būtų didžiai netoliaregiška.

Plinijus Vyresnysis paliko žinią, iš kur ir į kur buvo keliaujama tuos „beveik 600 mylių“ arba 900 kilometrų. Tai didelis atstumas, ir šis tyrimas siūlo naują supratimą apie „uždarą“ Gintaro kelio sistemą: į gintaringas Bal-

⁸ Markomanų turtai plaukė ne tik iš prekybos gintaru. Bohemija nuo seno garsėja savo spalvotųjų metalų kasyklomis. Čia buvo išgaunamas sidabras, švinas, varis, cinkas.

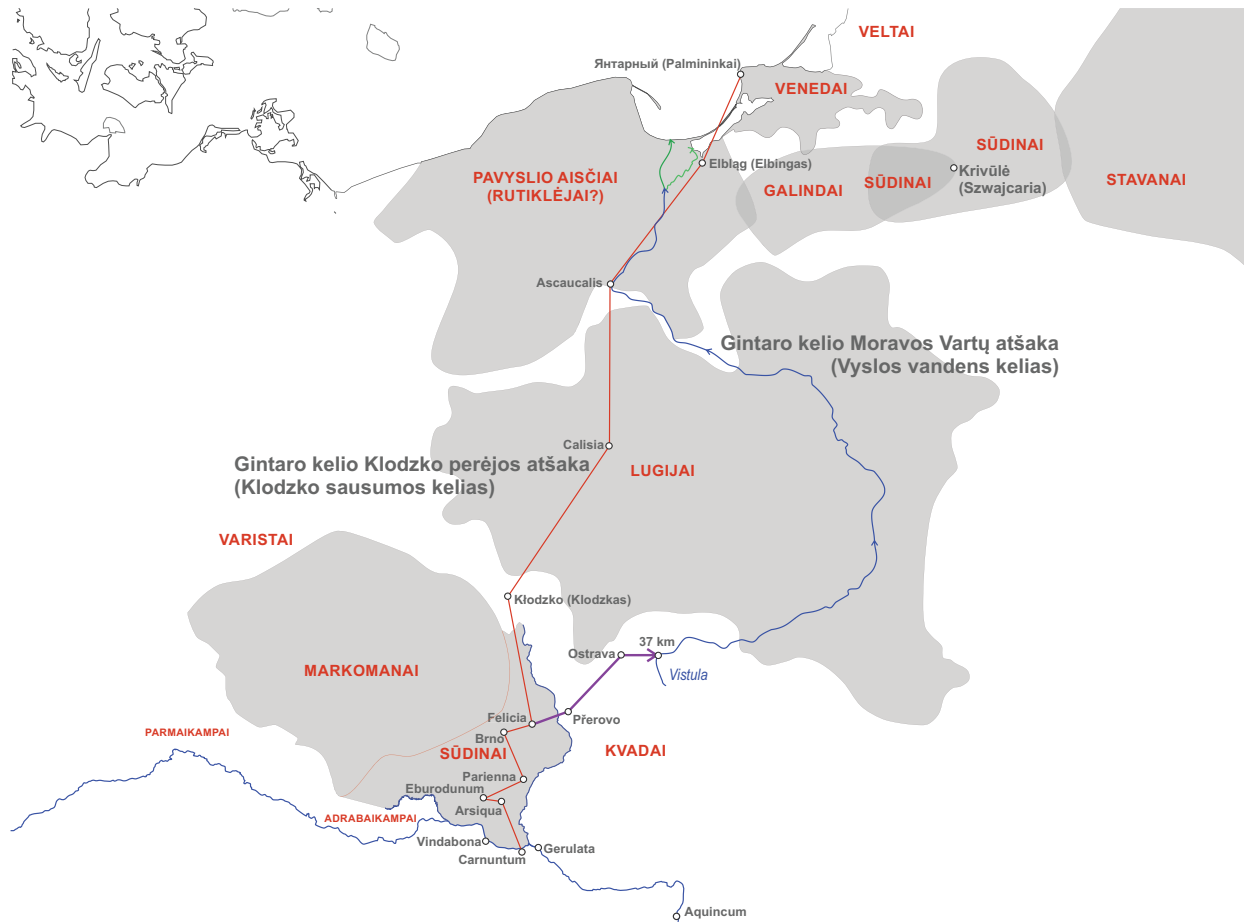

tijos pakrantes per Moravos Vartus ir Vyslą (per jos atšaką Nogatę) iki Aistmarių (vandens kelias) ir į Karnuntą sausumos keliu, kurį daugelis tyrinėtojų vadina pagrindiniu Gintaro keliu per Elbingą, Askaukalį, Kališą, per Klodzko perėją ir žinomus miestus iki pat Romos imperijos sienos. Tokios sistemos netiesioginis patvirtinimas gali būti prekių savybės. Aisčių pasaulis laukė spalvotųjų metalų, jie sunkūs, tad juos patogiausia ir lengviausia gabenti būtent vandens keliu. Ir atvirkščiai, kelionė sausuma į Romos imperiją buvo paranki – prekybininkai vežė labai lengvą, priežiūros nereikalaujančią, bet labai brangią prekę – gintarą.

Įdomus ir reikšmingas kitas šios temos klausimas – kur buvo gintaro prekybos vietos Baltijos aplinkoje. Abiejų kelių susidūrimo taškas buvo Elbingas arba Elbingo įlankos aplinka, itin patogi laivų apsaugai nuo vėjų ir bangų. Elbinge arba jo apylinkėse turėjo būti stambi Gintaro kelio prekyvietė, nes iš garsųjų Palmininkų čia vedė labai patogus vandens kelias. Tik štai tyrinėjant aisčių kapus, kuriuose buvo įdėta Romos monetų, paaiškėjo, kad Elbingo kapuose buvo rastos 5 monetos. Tai trečia pagal gausumą radimo vieta Pamaryje po Malborko / Vielbarko (8 monetos) ir Lomnicos (Łomnica Trzcianka) (6 monetos). Tai daug ar mažai? Semboje – gintaro Mekoje – yra kapinynų, kur rasta po 44 monetas (Eugenien / Eugenien / Алейка; Graibyčiai / Grebieten / Гребитен), o Lietuvos pajūrio Aukštikių kapinyne rasta 201 moneta (Jovaiša, 2014, p. 304, 306, 308). Kur buvo pagrindinės gintaro prekyvietės – sunku pasakyti, tačiau romėnų monetų tyrimas aisčių kapuose rodo, kad didžiuliai jų kiekiai randami Sembos pusiasalio, Lietuvos ir Latvijos pajūrio moterų, vyrų ir vaikų kapuose (Jovaiša, 2014, p. 89–118, 4:1–4.11 il.). Nežinia, ar tai liudija, kad kapinynų, kuriuose gausu Romos monetų radinių, aplinkoje buvo ir gintaro prekyvietės, sunku pasakyti, tačiau Plinijus Vyresnysis yra rašęs: „<...> ir aplankęs įvairias prekyvietes (commercia), jis pargabeno daugybę gintaro“ (Jovaiša, 2014, p. 244). Bent jau tikriausiai, kad tos prekyvietės galėjo būti kapinynų, kuriuose gausu Romos imperijos monetų, nei atvirkščiai. Neabejotinai Elbingas buvo daugelio Gintaro kelių keletų pabaiga ar pradžia, čia plaukė minios prekybininkų, tačiau čia jie gal ir negyveno: atvykdavo, nusipirkdavo ar išsimainydavo ko reikėjo ir išvykdavo. Apie vietinius pirklius liudija tos pačios penkios monetos Elbingo kapuose.

Norint nukeliauti didelius nuotolius reikėjo ne tik geografijos žinių, bet, kaip sako Darius Alekna, ir politinių susitarimų. Tad pažvelkime į II amžiaus žemėlapi, kuriame galima rasti Gintaro kelių aplinkos gentis ir jų etninę priklausomybę (žr. 14 pav.). Anapus Karnunto, už Dunojaus plytėjo sūdinų žemės, kurios apėmė ir Klodzko perėją, ir Moravos Vartus šiaurėje bei šiaurės rytuose ties Sudetų ir Karpatų kalnų sandūra. Rytuose sūdinus ribojo Moravos upė, o už jos germanų kvadai. Vakaruose, Bohemijoje, markomanai ir jų gentys, o pietuose Romos imperijos siena Dunojumi. Taigi spalvotųjų metalų, Romos prabangos daiktų – įvairiaspalvių emalio ir stiklo karolių, stalo indų, bronzinių ąsočių ir kt., buities reikmenų, kartais ginklų (jei pavykdavo jų kaip nors gauti) ir kitokių prekių pilni vežimai judėjo sūdinų žemėmis. Reikia manyti, kad prie perėjų prekybininkai turėjo mokėti mokesť markomanų ir kvadų gentims. Ar sūdinai tuos mokesčius surinkdavo, ar patys pirkliai mokėjo, nėra taip svarbu, bet jie mokėjo. Už perėjų dar kažkiek galėjo tęstis sūdinų žemės, tačiau greitai viena ar kita kryptimi keliaujantieji patekdavo į germanų lugijų žemes, kuriose, reikia manyti, galiojo tie patys ar kitokie mokesčiai. Askaukalis yra tas kelionės taškas, kur jau nėra germanų genčių ir plyti aisčių žemės. Tai II amžiaus situacija, nes III amžiuje, tarp 220 ir 260 metų lugijų ir Pamario aisčių padėtis pasikeitė: lugijai buvo išstumti į kairįjį Vyslos krantą, o į jų vietą atėjo pietiniai aisčiai, kurių pirmose gretose buvo tie patys galindai ir, matyt, pirmaujančią vietą užleidę sūdinai.

Ankstyvosios sūdinų ir galindų istorijos paieškos yra reikšmingos. Galbūt jos padės geriau suprasti istorinių laikų šaltiniuose minimų vakarų baltų-aisčių genčių tarpusavio santykį ir jų vietą etnoso genealoginiame medyje. Ir dabar istorikų darbuose įvairiausiai svarstoma, kas tie jotvingiai: jungtinis vardas ar atskira gentis, kokia sūduvių vieta jotvingių pasaulyje ir, pagaliau, kas jie – jotvingiai – ir iš kur atsirado. Etninės istorijos tyrinėtojo patirtis man sako, kad ištakų kaip tik ir reikia ieškoti nuo II amžiaus antros pusės prasidėjusio galindų, Vyslos aisčių ir Vielbarko kultūros judėjimo procesuose, centrinės baltų šakos – brūkšniuotosios keramikos kultūros – kaitos procesuose vakarų baltų-aisčių kultūrai „užklojus“ rytų baltų pasaulį iki pat X–XI amžiaus. Keldamas tolesnio šios problemos tyrinėjimo poreikį, norėčiau išsakyti mintį, atsiliepiančią į Tomo Baranausko darbą:

14 pav. II amžiaus gentys Gintaro kelių aplinkoje. Parengė E. Jovaiša, 2025.

Fig. 14. 2nd-century tribes in the Amber Road region. Prepared by E. Jovaiša, 2025.

„Sūduvių etnonimas vien dėl stebėtino patvarumo (nuo II a. sudinų iki XIII a. vėl užfiksuoto sūduvių etnonimo) yra rimčiausias pretendentas būti jotvingių-sūduvių savivardžiu. Taip juos vadino tik XIII a. Baltijos regione pasirodę vokiečiai, neturėję savos genčių įvardijimo tradicijos, todėl tą tradiciją perėmė arba iš prūsų, arba iš pačių sūduvių. Tarp šių galimybių priešpriešos greičiausiai nėra, nes sūduviai ir prūsai ir kalbiniu požiūriu buvo artimiausi, ir apskritai sūduviai-jotvingiai šaltiniuose dažnai priskiriami prūsams“ (Baranauskas, 2023, p. 190). Paskutinė pastaba yra itin reikšminga, nes visoje istorinėje literatūroje mirga idėjos apie prūsų ir sūduvių bendrumą. Įdomu, kad tarp prūsų ir sūduvių autentiškų paminėjimų istorijos šaltiniuose yra ištisa laiko praraja. Kada ir kas išrašė etnonimą „sūdinai“, visi žinome – Ptolemajus, maždaug II amžiaus viduryje. O štai kada Sembos aisčius nustota vadinti „aisčiais“ ir atsirado naujas vardas „prūsai“, istorinėje literatūroje surasime rečiau. Primišiu: prūsai pirmą kartą paminėti IX amžiaus viduriu datuojamame vadinamajame „Bavarų geografe“ (Jovaiša, 2012, p. 85). Septyni šimtai metų skiria šiuos etnonimus. Ar galindus, sūdinus galima tapatinti su prūsais ir laikyti prūsų pasaulio dalimi. Gal raskime akivaizdžius galindų, sūduvių ir Sembos aisčių bendrumus ir skirtumus Vėlyvosios antikos laikais, o prūsai ir jų pasaulis – tai jau Vėlyvųjų viduramžių tautų kultūrinės ir etninės bendrystės klausimas, nes iki šiol niekas aiškiai nepasakė, ar prūsai yra aisčių genetiniai paveldėtojai, ar, sakysime, Simono Grunau kronika turi kokį nors pagrindą, teigdama, kad Brutenio ir Vaidevučio vedami žmonės atsikėlė iš kažkurių kitų kraštų. Daugybė klausimų, į kuriuos dar reikės atsakyti.

Išvados

1. Nuo seniausių laikų sūdinai Mozūrų ežeryne kasė ir rinko gintarą, kurio pakako Gintaro kelio poreikiams tenkinti. Tų gintaringų vietų Mozūrų ežeryne yra gausu.
2. II amžiaus vidurio Dunojaus sūdinai gyveno teritorijoje, kurią vakaruose riboja markomanų užimta Bohemija, rytuose – Morava ir už jos gyvenantys kvadai, pietuose – Dunojus, šiaurėje ir šiaurės rytuose – Sudetai ir Karpatai. Už Sudetų tikriausiai gyveno Sudetų galindai / sūdinai, kuriuos mini istoriniai šaltiniai ir Silezijos aplinkos kalbiniai duomenys.
3. Ypatingu tyrinėjimų netikėtumu tapo Suvalkų Šveicarijos laidojimo paminklo pirminio vardo nustatymas. Iki 1859 metų, kai senasis vardas buvo pakeistas į „Szwajcaria“, ji vadinosi „Krzywulka“ – Krivulė. Tai abejonių nekeltantis baltiškos kilmės žodis ir jis tais laikais galėjo reikšti gal net ir viso Mozūrų sūdinų pasaulio sostinę.
4. Archeologinių patvirtinimų buvus glaudžius ryšius su Dunojaus sūdiniais ir Padunoju apskritai yra gausu. Reikšmingu Gintaro kelio archeologijos faktu tampa akivaizdūs kultūriniai ryšiai tarp sūdinų ir šiauriau gyvenusių aisčių genčių. Galima kelti prielaidą, kad esant Gintaro keliui gyvavo ištisos prekybininkų kolonijos, kurios Romos prekėmis aprūpindavo tolimąjį aisčių pasaulį ir tuo gali būti paaiškinamas tų kolonijų materialaus paveldo panašumas, o kartais ir identiškas. Akivaizdūs panašumai matomi vertinant Krivulės, Marvelės, Sargėnų, Veršvų ir Dauglaukio medžiagą.
5. Ankstyva sūdinų pasaulio kiltis ir glaudūs kultūriniai ryšiai sudarė prielaidas mūsų tautosakoje atsirasti dainoms su „Dunojus, Dunojėlis, vario ir žalvario tiltai“. Nors kalbininkai neretai tai sieja su slavų paveldu, tačiau dainos su minėtais vardais mūsų kultūroje galėjo atsirasti toli iki slavų įvardijimo VI amžiaus viduryje. Šios dainos yra mūsų etninės kultūros savastis ir tolimos tikrovės istorinės atminties išraiška.
6. Aiškinantis Sudetų kalnų toponimo chronologiją, galima iškelti prielaidą, kad Sudetai savo vardą gavo bent iki indoeuropiečių pajudėjimo į Rytų Baltiją III tūkstantmetyje iki naujosios eros, o pietinių (Dunojaus) sūdinų ir šiaurinių (Mozūrų ežeryno) sūdinų kiltis siekia indoeuropiečių plėtros laikus.
7. Neabejotina, kad D. Alekno iškelta mintis apie politinius susitarimus Gintaro kelyje turi pagrindą ir tų politinių susitarimų turėjo siekti visi – sūdinai, markomanai, kvadai, lugijai ir Baltijos aisčiai, nes visi iš to kelio turėjo apčiuopiamos naudos.
8. Vertinant II amžiaus technologines galimybes ir geografinę Gintaro kelių aplinką, galima daryti prielaidą dėl jų sistemos – į Baltijos kraštus gamtos dovanota Vyslos tėkme, į Romos imperiją tiesiausiu sausumos keliu.
9. Manytina, kad pagrindinė kelionės vandeniui priemonė turėjo būti specialiai tam padaryti galingi ir daug išlaikantys plaustai.

Liko atsakyti į esminį klausimą, esantį šio straipsnio pavadinime „Sūdinai Gintaro kelyje ar sūdinų Gintaro kelias?“. Atsakymas vienas – „Sūdinų Gintaro kelias“. Apie tai byloja visa šio straipsnio medžiaga, o būsimi tyrimai sūdinų Gintaro keliui suteiks dar daugiau svorio archeologiniams, tautosakiniais ir kitokiems tyrimams.

Šaltiniai

Astronomische und mathematische Sammelhandschrift (sog. Geographus Bavarus), IX–XI a. München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 560, 159 fols.
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Rankraščių skyrius. F23, byla 45.

Literatūra

Alekna D. 2019. Nuo Agripas iki Plinijaus: Vysla I a. romėnų geografinėje literatūroje. *Lituanistica*, 65, Nr. 4 (118), p. 251–271.

- Alekna D. 2020. Klaudijus Ptolemajus apie Vyslą ir jos apylinkes. *Lituanistica*, 66, Nr. 2 (120), p. 67–94.
- Alekna D. 2024. Ptolemajo sudinai prie Dunojaus ir Vyslos: bendrumų paieškos. *Lituanistica*, 70, Nr. 2 (136), p. 79–98.
- Baranauskas T. 2023. Seniausios žinios apie sūduvius jotvingius ir jų įvardijimo problema. *Lituanistica*, 69, Nr. 3 (133), p. 179–194.
- Basanavičius J. 1921. *Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon. Etnologijos tyrinėjimas, 1 dalis*. Vilnius: Žaibo spaustuvė.
- Beresnevičius G. 2003. *Palemono mazgas. Palemono legendos periferinis turinys*. Vilnius: Sapnų sala.
- Bliujienė A. 2013. *Lietuvos archeologija. T. III: Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Brzeziński D., Malon A., Szamałek K. 2022. *Amber. Mineral resources of Poland*. Warsaw: Polish Geological Institute-National Research Institute.
- Budvytis V. 2021. Jonas Basanavičius – trakiškosios lietuvių kilmės teorijos kūrėjas. *Tautosakos darbai*, 62, p. 130–153.
- Butrimas A. 2013. *Biržulis. Medžiotojai, žvejai ir senieji žemdirbiai X–II tūkstantmetyje pr. Kr. II. Gintaras*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Butrimas A. 2018. *Amber Discs with cross decoration in the South eastern Baltic*. Vilnius: Vilnius Academy of Arts Press.
- Būga K. 1907. Krivulė. *Draugija*, 3, p. 272–274.
- Būga K. 1961. *Rinktiniai raštai*, T. 3. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Fraenkel E. 1962–1965. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. 1–2. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Jaskanis J. 2013. *Szwajcaria. Cmentarzysko bałtyjskie kultury sudowskiej w północno-wschodniej Polsce*. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie.
- Jovaiša E. 2012. *Aisčiai. Kilmė*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
- Jovaiša E. 2014. *Aisčiai. Raida*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
- Jovaiša E. 2016. *Aisčiai. Lietuvių ir Lietuvos pradžia*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
- Jovaiša E. 2023. *Aisčiai. Radiniai*. Vilnius: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Karaliūnas S. 2005. *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose*, t. 1. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Karaliūnas S. 2005a. *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose*, t. 2. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Kasiński J. 2015. Inland Amber. Baltic amber deposits in Poland. *Academia Insight*, 1 (45), s. 45–47.
- Laučiūtė J. 1988. Senieji baltų etnonimai indoeuropietiškosios onomastikos fone. *Baltistica*, 24 (1), p. 52–61.
- Marks L. 2015. Last deglaciation of northern continental Europe. *Cuadernos de Investigación Geográfica*, 41 (2), p. 279–293.
- Michelbertas M. 1986. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*. Vilnius: Mokslas.
- Nüsse H. J., Marx Ch., Lelgemann D. 2011/2013. Germania magna – Ein neuer Blick auf eine alte Karte. Entzerrte geographische Daten des Ptolemaios für die antiken Orte zwischen Rhein und Weichsel. *Germania: Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*, 89, s. 115–155.
- Schlesisches Urkundenbuch*. 1963. Hrsg. von der Historischen Kommission für Schlesien, bearb. von Appelt Heinrich. Bd. 1, Lieferung 971–1216. Graz–Köln–Wien: Hermann Böhlau Nachfolger.
- Tumėnas V. 2023. Dzūkijos / Dainavos ir Suvalkijos / Sūduvos skyrimas ir siejimas kaip etnoregioninės klasifikacijos problema: sampratų ir įvaizdžių prieštara bei raida. *Lituanistica*, 69, Nr. 4 (134), p. 347–382.
- Volkaitė-Kulikauskienė R., Jurginis J., Vanagas A., Tautavičius A., Česnys G., Mažiulis V., Rimantienė R., Gudavičius E., Zinkevičius Z. 1987. *Lietuvių etnogenezė*. Vilnius: Mokslas.
- Wielowiejski J. 1980. *Główny szlak bursztynowy w czasach cesarstwa rzymskiego*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Zinkevičius Z. 1990. *Lietuvių kalbos istorija. T. 4: Lietuvių kalba XVIII–XIX a.* Vilnius: Mokslas.

Sudinians on the Amber Road or the Amber Road of the Sudinians?

Eugenijus Jovaiša

Summary

The article *Sudinians on the Amber Road or the Amber Road of the Sudinians?* examines the role of an Aestian tribe – the Sudinians (Σουδινοί, according to Ptolemy) – in the history of the Amber Road during the Roman Empire, by employing an interdisciplinary methodology. This includes data from geology, geography, archaeology, historical linguistics, folklore, and historiography. Claudius Ptolemy's *Geography* records the Sudinians in two distinct locations: once in Greater Germania,

specifically, south of the Marcomanni, between the Gabreta forest and the Danube, and again in European Sarmatia, alongside the Galindi and Stavanes.

Geological research confirms that the amber deposits of the Masurian Lake District were formed during the last (Würm) glacial period, when the advancing glacier transported large amber lumps which had formed 40 million years ago in the region of the Sambia Peninsula, southward to its terminal moraine. Sources from the 19th and 20th centuries (J.A. Helwing, F.S. Bock) mention amber discoveries in lakes and springs. Moreover, a 2022-dated publication by Polish geologists highlights newly documented prospective amber deposits in the Masurian and surrounding voivodeships. These findings support the hypothesis that the Sudinians controlled not only amber trade routes but also owned or managed amber extraction and collection sites.

Based on Ptolemy's descriptions, modern geographical analyses, and the coordinate reconstructions of Christian Marx, Hans-Jörg Nüsse, and Dieter Lelgemann, the article demonstrates that the Sudinians of Greater Germania inhabited western Moravia. Their territory was bounded to the west by the Marcomanni (displaced into historical Bohemia), to the south by the Danube and the Adrahaicampae settled between the Danube and Kamp rivers, to the east by the Morava River and the Quadi beyond it, and to the north by the Klodzko Pass in the Sudetes and the Moravian Gate in the intermontane corridor between the Sudetes and the Carpathians. This region was of strategic importance, as it was located directly opposite Vindobona (modern Vienna) and Carnuntum, two of the Roman Empire's main amber trade hubs.

The article reconstructs two major branches of the Amber Road: one via the Klodzko Pass (overland), and the other through the Moravian Gate (fluvial), which likely formed a complementary transportation system. The Vistula route from the Moravian Gate to the Baltic Aestian coast is described in detail. Flow velocities and river sections are analyzed, demonstrating that Aestian traders could reach *Aistmares* (Vistula Lagoon) in roughly 23 days. The study describes complex raft construction (~13 meters long, 5–6 meters wide) capable of carrying heavy cargoes (including colored metals), horses, and passengers. The return route – likely overland via the Klodzko Pass – would thus complete a circuitous 'Amber Road loop'.

Archaeological evidence from the Krivulė cemetery (Szwajcaria, Suwałki, Poland) attests to the advanced material culture of the Sūdinai during the 2nd–5th centuries CE. Graves of local elites contained gilded weapons, equestrian equipment, Roman-style ornaments, and household goods. One of the richest burials (Mound No. 2) yielded 57 grave goods – compared to a maximum of 12 in Aestian graves (e.g., Dauglaukis) – thus highlighting social stratification and the exceptional status of the Sudinians.

The toponym *Krzywólka*, former land of the Szwajcaria village, is linguistically derived from the Baltic term *krivulė* (a curved wooden staff used to summon community assemblies), suggesting the presence of a political-administrative center. Historical linguistics confirms the term's Baltic origin and semantic value as a symbol of collective governance and authority.

The article also explores cultural ties between the Aestii and Danubian tribes. Several types of Aestian jewelry from the 1st–3rd centuries CE – spiral temple rings, trumpet-shaped and twisted necklaces – can be traced back to Celtic and Dacian cultural strata. Conversely, fibulae typical of the Danube Basin are also found in the Aestian territories, thereby indicating reciprocal influence, mutual trade, and perhaps even migratory exchanges.

Archaeological parallels with other 1st–3rd century flat cemeteries in Lithuania (Marvelė, Sargėnai, Veršvai, Dauglaukis) show strong cultural affinity with the Sudinian region, reinforcing the view that they were fully integrated into the broader Aestian amber trade network. Jewelry typologies demonstrate stylistic connections with Celtic and Dacian cultures, especially in the forms and distribution of spiral rings and conical-ended necklaces.

Folkloristic analysis highlights motifs in Baltic songs referencing “the Danube, the little Danube, and bronze or copper bridges”, which are interpreted as distant echoes of ancient contacts between Baltic and Danubian communities. These expressions of historical memory are distinctly Baltic, and not Slavic in origin. Linguistic comparisons also address the enduring relationship between the names ‘Galindians’ and ‘Sudinians’, and their later transformations across centuries.

The article critically questions the dominant role of linguistics in ethnogenesis studies. It argues that the presence of the Sudinians near the Danube should not be dismissed as a philological anomaly, but, instead, accepted as a historically and geographically substantiated fact, further validated by archaeological evidence.

In conclusion, this study establishes that the Sudinians were not peripheral actors in the amber trade, but rather pivotal agents and regional administrators along what may rightfully be called the Sudinians' Amber Road. Far from being passive participants, they functioned as political and economic negotiators, facilitating exchange, securing access to amber deposits, and maintaining control over critical transport routes. Their role must therefore be redefined. The Sudinians must be perceived not as marginal contributors within a pan-European network, but as strategic protagonists of the Sudinians' Amber Road: a route that extended from the Danube to the Vistula Lagoon, anchored in both geopolitical significance and enduring cultural connectivity.